

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН,
ІНФОРМАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Н.Ф.Ржевська
« _____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
МАГІСТР

ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»

ЗА ОСВІТНЬО – ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ»

**Тема: «Військовий компонент європейської та євроатлантичної інтеграції
України»**

Виконавець: студентка 2 курсу, 208 групи, Вершняк Ангеліна Геннадіївна

Керівник: доктор історичних наук, професор, професор кафедри міжнародних
відносин, інформації та регіональних студій Троян Сергій Станіславович

Нормоконтролер:

(підпис)

(П.І.Б.)

КИЇВ 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	7
1.1. Поняття та сутність зовнішньополітичного курсу України на європейську інтеграцію.....	7
1.2. Зміст і направленість євроатлантичної інтеграції України.....	28
РОЗДІЛ 2. ВІЙСЬКОВИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ЧИННИК КУРСУ УКРАЇНИ НА ЄВРОПЕЙСЬКУ І ЄВРОАТЛАНТИЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ.....	44
2.1. Становлення і розвиток Збройних Сил України в період незалежності.	44
2.2. Роль і значення військового компонента в реалізації європейського і євроатлантичного курсу України.....	53
РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВОГО КОМПОНЕНТУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ І ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	77
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ЄС – Європейський Союз

ЗСУ – Збройні Сили України

ППО –Протиповітряна оборона

ВПС – Військово-повітряні сили

ВМС – Військово-морські сили

УПС – Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами

УА – Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони

СПБО – Спільна політика безпеки і оборони

ЄОА – Європейське оборонне агентство

ООН – Організація Об'єднаних Націй

БТГ – бойова тактична група

ВТС – військово-технічне співробітництво

МОУ – Міністерство оборони України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Геополітичне положення України, її орієнтація на підтримку європейської безпеки дозволяють Україні відігравати важливу роль на європейській політичній арені. В сучасних умовах практично кожна країна намагається посилити свою обороноздатність шляхом налагодження співробітництва з іншими державами.

Беручи до уваги той факт, що Україна не може цілком забезпечити свою безпеку (враховуючи різницю у військовій силі з сусідніми країнами, відсутність ядерної зброї тощо), вона взяла чіткий курс на європейську та євроатлантичну оборонну інтеграцію. Участь у системі колективної безпеки, яка має значно більший стримуючий потенціал у порівнянні з національними військовими засобами, є оптимальним рішенням для нашої держави.

Історично український народ вибрав для себе вектор європейської та євроатлантичної інтеграції. Україна проходила довгий шлях до визначення пріоритетів своєї зовнішньої політики. Проте, такий напрям дасть Україні великий потенціал розвитку держави, глибокого реформування, зокрема сектору національної безпеки та оборони, а також, враховуючи виклики сьогодення, стане на захисті суверенітету держави, її територіальної цілісності, непорушності кордонів, стабільності внутрішньополітичної ситуації та зменшення соціальної напруги.

Законодавче підґрунтя євроінтеграційного вектору України включає в себе співробітництво в оборонному компоненті. До основних напрямів державної політики з питань національної безпеки відноситься забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки. Набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору є ключовою і кінцевою ціллю процесу європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Мета дипломної роботи дослідити сутність військового компоненту європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Відповідно до поставленої мети у дипломній роботі слід вирішити **основні завдання:**

- з'ясувати теоретико-методологічні засади дослідження європейської та євроатлантичної інтеграції України;
- визначити поняття та сутність зовнішньополітичного курсу України на європейську інтеграцію;
- розкрити зміст і направленість євроатлантичної інтеграції України;
- представити суть військового компоненту як фундаментального чиннику курсу України на європейську і євроатлантичну інтеграцію;
- охарактеризувати становлення і розвиток Збройних Сил України в період незалежності;
- показати роль і значення військового компоненту в реалізації європейського і євроатлантичного курсу України.
- здійснити прикладний аналіз військового компоненту європейської і євроатлантичної інтеграції України.

Об'єктом дослідження є європейська та євроатлантична інтеграція України.

Предмет – характер, особливості і місце військового компоненту в реалізації євроінтеграційного і євроатлантичного курсу України.

Методи дослідження. Методологічну основу дипломної роботи становлять наукові принципи об'єктивності, системності, комплексності, діалектики, а також комплекс методів наукового пошуку, зокрема метод системного аналізу, компаративний та прогностичний методи, контент-аналіз, swot-аналіз.

В основі дипломної роботи – використання принципу єдності теорії і практики, що дозволяє системно розглянути поняття та роль військового компоненту європейської та євроатлантичної інтеграції України.

В першому розділі було використано системний підхід в розкритті теоретичних концепцій і змісту базового понятійно-категоріального апарату.

Другий розділ включає системний метод дослідження в описі еволюції розвитку Збройних Сил України та становлення поняття військового компоненту в європейській та євроатлантичній інтеграції України. В третьому розділі було використано прогностичний метод дослідження, компаративний метод дослідження, swot-аналіз, метод системного аналізу та контент-аналіз.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає, в першу чергу, у вивченні актуальної суспільно значимої зовнішньополітичної проблематики, спрямованої на зміцнення міжнародних позицій України та її суб'єктності на арені світової політики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання державними й аналітичними установами та організаціями, які відповідають за реалізацію зовнішньополітичного курсу України, насамперед у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції.

Структурно робота складається зі змісту, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг сторінок – 106, список використаних джерел налічує 78 найменувань українською та 3 англійською мовами.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та сутність зовнішньополітичного курсу України на європейську інтеграцію

Поява держави як інституціональної одиниці призвела до виникнення потреби комунікацій та налагодження взаємозв'язків між державами на міжнародній арені. Кожна країна розуміла необхідність співпраці у сфері зовнішньої політики.

Політика є дієвим інструментом для реалізації загальнонаціональних інтересів, а також в питаннях регулювання чи реформування або навіть реформування соціальних систем. Зовнішня ж політика – складова частина політики в цілому та є надзвичайно важливою функцією держави. Вона має неабияке значення в регулюванні суспільних відносин.

На думку українського вченого М. Мальського, поняття «зовнішня політика» можна вважати тотожним за суттю поняттю «політика», хоча вона реалізується за принципово інших, ніж внутрішня політика, умов та за допомогою інших засобів і механізмів» [3].

На думку англійського вченого Й. Франкела, зовнішня політика – це сукупність дій і прийнятих рішень у відносинах з іншими державами [2].

Російський вчений Ю. І. Казанцев вважає, що зовнішня політика є загальним курсом держави в міжнародних справах [2].

Вбачається, що найбільш загальною і повною є така дефініція зовнішньої політики:

«Зовнішня політика – це діяльність держави на міжнародній арені, яка регулює відносини з іншими суб'єктами зовнішньополітичної діяльності, спирається на економічний, демографічний, військовий, науково-технічний і культурний потенціали взаємодіючих держав» [3].

Зовнішня політика має багато важливих складових: політичне середовище всередині країни, умови, ресурси, визначення цілей та завдань її реалізації,

соціальний склад населення, характер і зміст суспільних інтересів, рівень довіри до влади, та її підтримки всередині країни.

Загалом ефективність зовнішньої політики частково залежить від рівня пристосованості держави до середовища, в якому взаємодіють інші суб'єкти міжнародної політики.

За своєю сутністю та метою зовнішня політика має бути винятковим і необхідним компонентом політики держави, закріплювати і забезпечувати політичний курс країни, який встановлюється державою та політичними лідерами.

Зовнішня політика традиційно здійснюється виключно в державних та національних інтересах. Проте в реаліях сьогодення вона стала залежною від міжнародних інституцій. Зовнішня політика має реалізовуватись згідно норм міжнародного права та на засадах взаємоповаги з іншими учасниками міжнародних взаємодій.

Існує думка, що реалізація зовнішньої політики держави – це своєрідна адаптація національної суспільно-політичної системи до міжнародних норм, проте насправді основна її функція – це підтримка балансу між ними.

Історично можна прослідкувати, що саме становлення зовнішньополітичного курсу та визначення подальшої стратегії реалізації зовнішньої політики України, після набуття нею незалежності, було найскладнішим та надзвичайно важливим етапом українського державотворення. На жаль, зовнішньополітичні реалії України весь час були надзвичайно залежними від процесів у внутрішній політиці держави. По факту, весь період незалежності Україна відстоювала статус своєї незалежності та державного суверенітету.

«Якщо Україна хоче зберегти свою незалежність, – слушно зауважував відомий американський політолог З. Бжезинський, – їй доведеться стати частиною Центральної Європи, а не Євразії» [7].

Але по факту це зробити було досить важко, так як історично Україна постійно була складовою і того, і іншого геополітичного регіону.

За період незалежності з'явилося безліч публікацій з питань утворення ключових засад і концепцій зовнішньої політики держави та реалізації основних напрямів української дипломатії, були опубліковані мемуари президентів, дипломатів, інших державних діячів, було захищено безліч дисертацій з питань міжнародних відносин.

Варто зазначити, що фундаментальний аналіз формування і реалізації зовнішньої політики України в різний період був здійснений в академічній праці вітчизняних істориків – «Нариси з історії дипломатії України».

Автори поєднують глибину історичного аналізу з оригінальною концепцією, яка доводить тяглість процесу вітчизняної дипломатичної діяльності, незважаючи на втрату незалежності та державної суб'єктності в різний час [9].

Аналогічне завдання спробував вирішити у своїй монографії О. Івченко, у своїй праці, показавши історичну ретроспективу та сучасний стан України у системі міжнародних відносин. Однак, автор недостатньо уваги приділив проблемі взаємовпливу між внутрішньою та зовнішньою політикою держави, причому не лише за умов глобалізації, а й фактично на всіх історичних етапах [7].

Особливу значимість для наукового світу мають праці відомого українського дипломата, колишнього міністра закордонних справ А. Зленка. Автор з точки зору свого глибокого досвіду інтерпретує новітній період в історії української дипломатії. Зокрема, зовнішньополітична діяльність незалежної України відображена в оригінальній монографії та збірнику виступів, промов і статей А.Зленка. Важливим внеском також можна вважати підготовлений дипломатом навчальний підручник «Зовнішньополітична стратегія і дипломатія України» [11].

Так як в різні періоди зовнішньополітичний курс України мав різні направленості, автор притримується думки, що багатовекторність зовнішньої політики держави є «нормальною поведінкою цивілізованої держави, яка має забезпечувати власні національні інтереси» [2].

Альтернативна позиція стосується обґрунтування пріоритетності європейського напрямку зовнішньої політики України. Цей підхід, на думку багатьох дослідників, найкраще поєднує вітчизняні національні інтереси та безпеку. Яскравий приклад такого наукового аналізу представлено у численних публікаціях С. Василенко, В. Горбуліна, О. Ковальової, Г. Перепелиці, С. Пирожкова, Л. Чекаленко та інших вітчизняних авторів. Великий масив наукової літератури присвячено дослідженню взаємозв'язку різних аспектів національної безпеки України та її зовнішньої політики. О. Данільян, наприклад, розглянув сутність, структуру і напрями реалізації цієї проблеми. Слід зазначити, що автор монографії виклав власний концептуальний підхід щодо вирішення згаданої системної проблеми [11].

Палкі дискусії щодо зовнішньополітичного курсу України відбулися під час Помаранчевої революції 2004 р. Безсумнівно, це питання залишалось відкритим серед українських дипломатів, експертів, науковців та державних діячів ще з часів становлення державності. Проте під час загострення внутрішньої ситуації в державі воно постало в центр уваги.

Впливу традиційних і новітніх тенденцій розвитку міжнародної системи у постбіполярному світі на формування і розвиток зовнішньої політики України присвячено колективну працю істориків-міжнародників із Київського національного університету імені Тараса Шевченка за редакцією Л. Губерського. А відомий український діаспорний науковець Б. Осадчук, аналізуючи проблеми вітчизняної геополітичної орієнтації, наголошує, що пріоритетним має бути європейський вектор [18].

Натомість В. Литвин у монографії «Україна: Європа чи Євразія?» схиляється до думки, що вибір геополітичного вектору залежить не лише від зовнішньополітичних викликів, а й від внутрішньополітичних потреб. Причому на різних етапах історії ці потреби закономірно змінюються [19].

Варто також згадати дискусію між впливовими радниками з міжнародних питань за часів президентства Л. Кучми – А. Гальчинським та А. Орлом. Перший розкриває суть своєї ідеї – тяжке геополітичне місце України, на якому

пересікаються різні геостратегічні інтереси. В той же час, автор стоїть на боці європейських, а не євразійських напрямів зовнішньої політики України [18].

Невдала спроба впровадження зовнішньої політики у 2005-2009 рр. з орієнтацією на Захід призвела до посилення суперечок та погіршення відносин між Україною та Росією. Передумови та причини такого розвитку подій проаналізував А. Орел у своїх статтях, стверджуючи, що «суперництво з Москвою смерті подібно» [3].

В своїй книзі «Після майдану» колишній президент України Л. Кучма на конкретних прикладах доводить, що зовнішньополітичні напрями влади, яка прийшла після Помаранчевої революції, є досить неоднозначними [19].

Отримання Україною незалежності та початок становлення державотворення співпало в часі із завершенням «холодної війни» та встановленням нового міжнародного порядку. Враховуючи той факт, що глобалізація світу активно прискорилась, Україна опинилася в епіцентрі глобальних геополітичних зрушень. Постає проблема швидкого та ефективного пристосування нашої держави до існуючих умов сучасної системи міжнародних відносин. Нові виклики та складність цього перехідного етапу мали свій значний вплив на становлення зовнішньополітичного курсу нашої держави [24].

Цілком зрозуміло, що баланс внутрішньої та зовнішньої політики будь-якої держави є основним елементом її успішного розвитку. Історія становлення української державності не є унікальною, тому подальші дії держави мають спиратись на світові тенденції та досвід. Саме це і можна прослідкувати в історії незалежності, коли перед Україною поставали як внутрішні, так і зовнішні виклики. Проте, якщо внутрішньополітичні проблеми вирішувались на основі традицій організації державного життя, інтелектуального і фахового потенціалу суспільства, рівні управлінської культури, то, на жаль, досвід впровадження самостійної зовнішньої політики був практично відсутній. Крім того, Україна була майже невідома світові, коли отримала незалежність.

Отже, одним з перших стратегічних завдань в становленні української державності було формування і реалізація самостійної зовнішньополітичної

стратегії держави, яка б корелювалась з потребами суспільства та національними інтересами. Політична еліта постала перед викликом напрацювання теоретичного підґрунтя місця України на міжнародній арені та загалом в системі міжнародних відносин. Утім, як зазначав перший міністр закордонних справ України А. Зленко, «вироблення нової доктрини міжнародних відносин із перших кроків ускладнювалось цілою низкою об'єктивних чинників і тривалий час українська зовнішньополітична доктрина потерпала від дещо спрощених підходів до її визначення та від недостатньо розробленої теоретичної бази» [24].

Інтеграція – явище, яке супроводжувало людство ще від його появи. Історично люди інтегрувалися у спільноти, а потім налагоджували зовнішню взаємодію.

У загальному розумінні інтеграція (від лат. слів *integer* – цілий та *integratio* – відновлювати, поповнювати) означає – поєднання в ціле окремих частин, елементів, які набувають деяких ознак цілого, а отже функцію систем. Як цивілізаційне явище вона пов'язана з прагненням до впорядкованості суспільних відносин та людського соціуму загалом [31].

Т.Парсонс пояснює інтеграцію як процеси, за допомогою яких взаємовідносини між частинами системи соціуму впорядковуються способом, що забезпечує їх рівне функціонування в системі. Загалом, як системне явище, інтеграція може бути розтлумачена як стан зв'язку окремих розділених частин в ціле, як процес, у результаті якого такий стан досягається, а також як процес залучення окремого елемента до системи.

Інтеграція – це завжди рівнозначна взаємодія елементів, а не односторонні дії. Результатом інтеграційної взаємодії є виникнення цілісності, що має нові якості та сутності. У процесі взаємодії відбувається створення (примусово або органічно) інтересів, цілей, які усвідомлюються як спільні для цієї системи. В такому значенні інтеграцію деколи розуміють як злиття. А от політичне об'єднання часто розглядають як бажаний або логічний результат інтеграційного процесу.

Отже, інтеграційні процеси вимагають координації, узгодження політики та кооперації діяльності в одній чи кількох сферах чи політики загалом. Ця обставина зумовила традицію розгляду в теорії міжнародних відносин інтеграції через поняття співробітництво, що є виявом кооперативних взаємодій в міжнародних відносинах. У такому сенсі міжнародна інтеграція є елементом міжнародних процесів серед яких вирізняють, з одного боку, конфліктні взаємодії суб'єктів міжнародних відносин, з іншого боку – кооперативні, що зумовлюються відповідно або відмінністю чи розбіжністю, або подібністю чи спільністю інтересів. Війна та інтеграція є двома крайніми виявами цих типів взаємодій, наслідком їхнього домінування [31].

Важливі передумови інтеграційних процесів у сучасному світі зв'язані і з проблемами безпеки та можливості її реалізації через розширення взаємовигідного співробітництва. Створення у процесі інтеграції сфери загальних чи частково збіжних інтересів держав-учасниць зменшує загрозу вирішення спорів та конфліктів між ними мирними способами. Саме економічне підґрунтя спільних інтересів підштовхувала учасників до пошуку мирних економічних та політичних засобів вирішення можливих розбіжностей. До того ж, такий шлях вважається найбільш ефективним і найдешевшим.

На сучасному етапі з'явилися об'єктивні економічні та політичні передумови для реалізації цих ідей. І справді, як свідчить сучасна історія, військові конфлікти стали неможливими серед країн-учасниць європейської інтеграції. Екс-канцлер ФРН Гельмут Коль в одній зі своїх промов сказав: «Європейська інтеграція є насправді питанням війни і миру у XXI сторіччі». [31].

Тому важливою ознакою інтеграції вважають наявність у держав стійких взаємних очікувань, що конфлікти між ними можуть бути мирно вирішені. Подібно визначає інтеграцію А.Вендт: «Інтеграція – це таке зближення країн при якому збройні конфлікти стали б неможливими» [31].

Отже, інтеграція пов'язана також з бажанням забезпечувати безпеку, яка в умовах взаємозалежності та сучасного технологічного розвитку може бути лише колективною, через розширення взаємовигідного співробітництва.

Важливою проблемою сучасного світу залишається створення надійних та ефективних систем глобальної і регіональної безпеки, особливо, з урахуванням багатьох аспектів світових глобалізаційних тенденцій.

Якщо говорити про підлаштування систем безпеки до нових викликів треба визначитися з напрямками реформування цієї сфери, принципами, загальними правилами. Це стосується як колективних, так і національних систем безпеки. У цій сфері проблем дуже багато. Одна з них – співвідношення між раціональністю у сфері безпеки та спрямованістю на демократичні реформи. На відміну від діяльності в галузі демократизації суспільства, заходи, що зумовлюються створенням силових структур, вдосконаленням їх діяльності, мають, як правило, короткий період реалізації і закінчуються конкретно відчутними результатами.

Якщо ці заходи супроводжуються відповідним зростанням ролі демократичних інститутів суспільства, демократичного контролю над силовими структурами і державою – це не є суттєвою проблемою. Проте, якщо держава не притримується цього правила, якщо влада займається лиш збереженням своїх позицій і заради цього йде на посилення апарату примусу, виправдовуючи свої дії функціональною доцільністю – суспільство очікують великі труднощі [31].

Апарат примусу за цих умов зростає до самодостатнього, перетворюється на «державу в державі», отримуючи важелі вирішального впливу на ситуацію в країні, маючи на меті власні інтереси. Зрозуміло, що не є виявом демократичних цінностей. Дуже небезпечно, коли в суспільстві починають сприйматися виправдання дій з придушення політичної опозиції доцільністю боротьби з тероризмом.

Проблемною залишається сфера контролю над розповсюдженням зброї. Вона тісно пов'язана з іншими проблемними сферами, такими як: дотримання прав людини в конфліктних регіонах, примус до цього окремих країн, режимів або певних політичних сил, реформи систем безпеки та роззброєння, виробництво озброєнь, яке має пристосовуватися до глобалізаційних економічних тенденцій [31].

За часів отримання незалежності одним із найскладніших періодів став початок 2000-х рр. Внутрішня ситуація в країні була дуже нестабільна («касетний скандал», справи Гонгадзе і «Кольчуг», ситуація в Македонії). Впродовж 2001-2011 рр. зовнішні чинники намагалися все більше розхитати і без того напружену ситуацію в країні (саміт НАТО у Празі, ускладнення стосунків із ПАРЄ, ЄС, США та іншими стратегічними партнерами, світовими фінансовими інституціями). Все це доповнювалось суперечками з Румунією з приводу острова Зміїний та каналу Дунай – Чорне море, Росією – через акваторію Азовського моря та Керченську протоку, Угорщиною – внаслідок встановлення пам'ятного знаку угорським племенам на Верецькому перевалі та угорську нацменшину Закарпаття, Польщею – щодо оцінки Волинської трагедії 1943 р. і присвоєння звання Героя України Р. Шухевичу та С. Бандері, тощо. Україна була все частіше звинувачена в невизначеності свого позиціонування.

Стан масової свідомості громадян України в той період був діаметрально протилежний. Дані соціологічних опитувань 2003 р. щодо зовнішньополітичної орієнтації громадськості свідчать, що до 57,4% збільшилася кількість тих, хто віддає перевагу розширенню зв'язків у межах СНД. Приблизно такими ж були суспільні настрої в Україні у 1994 р. Прихильників становлення пріоритетних зв'язків із країнами Заходу поменшало з 12,8% у 1998 р. до 10,7% на початку 2003 р. Водночас за вступ України до Європейського Союзу висловлювалося позитивно 47% опитаних, а на початку 2009 р. – кожен другий із тих, хто вважає Україну своєю Батьківщиною, і третина тих, хто так не думає, позитивно ставилися до вступу країни в ЄС [26].

Політична верхівка намагалась нав'язати думку громадянам, що невизначеність та багатовекторність зовнішньої політики України це цілком нормальне явище для такого геополітичного регіону. Вони запевняли, що будь-яка розвинена країна не може спрямовувати свою зовнішню політику на один регіон. Американський аналітик С. Хантінгтон був переконаний у тому, що Україна належить до зони міжцивілізаційних конфліктів [32].

Безперечно, на формування стратегічних концепцій зовнішньої політики України впливали і зовнішні обставини. Однією з таких подій стали теракти у США 11 вересня 2001 р. Через рік президент України виголосив свою промову у Верховній Раді України за темою – «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.». Ще через місяць парламент переглянув концепцію зовнішньої та внутрішньої політики, національної безпеки та задекларував курс на підготовку до вступу в НАТО.

На жаль, рівень довіри до України був досить низьким. 5 листопада 2002 р. в МЗС України надійшла доповідь американських і британських експертів, де було вказано, що Україна не спромоглася довести, що вона не постачала систем протиповітряної оборони «Кольчуга» в Ірак [26].

По факту, США зобов'язувала Україну відкрити деталі торгівлі системами протиповітряної оборони. Для того, щоб налагодити відносини з Вашингтоном Україна прийняла рішення відправити військових в район Перської затоки для захисту місцевого населення в разі початку війни з США.

14 жовтня 2003 р. Верховна Рада України прийняла заяву щодо подій у Керченській протоці. В ній зазначалося, що зведення тут гідротехнічної споруди може ускладнити процес делімітації в Азовському морі. Такі дії створили пряму загрозу для відносин України та Росії. 23 жовтня 2003 р. Парламент затвердив повторний документ, де попереджав про перегляд партнерських відносин. В цей час Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України провів соціологічне опитування громадян, яке знову ж таки підтвердило неоднозначні геополітичні уподобання населення.

Українці все ніяк не могли визначитись та постійно ігнорували важливість вибору напряму інтеграції. Так, 52,3% опитаних готові вступати до Єдиного економічного простору з Росією, Білорусією та Казахстаном, 51,6% – до ЄС, 51,4% – до Світової організації торгівлі [26].

Колишній секретар РНБО України В. Горбулін переконував, що нейтральний статус не має перспектив, адже Україна зараз є нейтральною і позаблоковою, тому її перспективи видаються неоптимальними [60].

Голова Верховної Ради В. Литвин слушно зазначав: «Якщо зустрічаємося з росіянами – будуємо ЄСП, коли зустрічаємось з членами Європейського Союзу – крокуємо до ЄС. А в підсумку незрозуміло, куди ми йдемо. Україна посідає важливе політичне, геостратегічне, економічне положення, і вона, зрозуміло, має балансувати. Але це балансування нерідко нагадує гойдалку, на якій може запаморочитися голова. Ми ніяк не можемо знайти точку, де потрібно визначитися і зупинитися» [18].

1 травня 2004 р. ЄС значно розширив свої кордони, що мало неабияке значення на зовнішньополітичні пріоритети України. Тогочасна влада запропонувала створювати європейські принципи всередині країни, а не гонитись за вступом до міжнародної інституції. Західний орієнтир здавався більш стратегічно ефективним, ніж взаємозв'язок з Росією, який міг задовольнити тільки економічні вигоди того часу.

Переважає кількість тих, хто був учасником Помаранчевої революції притримувались європейського напряму зовнішньої політики держави. Склалось враження, що для успіху необхідно лише задекларувати курс на європейську інтеграцію. Проте реалії дипломатії були зовсім іншими. Протягом 2005-2010 рр. Україна не могла відмовитись від нахилу на відносини з Росією [19].

Продовжувались ведення переговорів про створення Єдиного економічного простору. Росія не погоджувалась з умовами, за якими наша держава мала стати членом Світової Організації Торгівлі. Україна була значно залежна від Росії в економічному плані. Вона зосередила всі зусилля на якомога швидшому вступі до СОТ. Крім цього, курс України на вступ до НАТО ще більше розізлив тогочасну російську владу.

Проте, європейський інтеграційний курс теж не був таким успішним, яким би його хотіла бачити Україна. Європейський Союз, зосередив свої зусилля на розвитку внутрішньої системи та уніфікації всіх принципів між його державами-

членами, що значно ускладнило процес інтеграції України. Фактично, Україна стала сусідкою країн-членів ЄС – Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, що призвело до виникнення програми спеціального сусідства.

Так як українці все ж почали схилитись більше в сторону європейської інтеграції, Росія вирішила використати своє панування в питанні газу. Перша «газова війна» січня 2006 р. була доповнена провокацією щодо військових навчань «Сі-Бриз» у Криму [24].

В кінці 2006 року діалог Україна – ЄС налагодився, українська влада зрозуміла важливість і необхідність поступового і відповідального виконання положень Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС (1994 р). Проте українці ще не пройнялись глибоко ідеєю європейського вибору.

Аналізуючи важливість такого стратегічного курсу варто наголосити на необхідності українського суспільства працювати, в першу чергу, над собою, бути свідомими громадянами, старатися на благо всієї держави. Саме таким підходом можна легше, ефективніше та швидше розвивати свою країну, вести її до європейських принципів та закладати основи успішного майбутнього [19].

15 січня 2008 р. під час візиту до Києва американського сенатора Р. Лугара було оголошено, що Україна нарешті подала заявку на приєднання до програми набуття членства в НАТО. Сполучені Штати були впевнені, що Україна має великий військово-політичний потенціал для підтримки безпеки на європейському континенті. Українські військовослужбовці є постійними учасниками різних миротворчих операціях, починаючи ще з 1992 року. Надзвичайно багато миротворців було послано в Боснії і Герцеговину, Хорватію, Східну Славонію, Косово, у Південний Ліван, Кувейт, Ірак, Ефіопію, Анголу, Сьєрра-Леоне, Ліберію, Судан, Конго [19].

Ефективна та стабільна європейська інтеграція держави неможлива без стабільної внутрішньополітичної ситуації в ній. 11 березня 2008 р. ЄС відстрочив на рік угоду про партнерство та співробітництво з Україною від 1994 р. Україна зобов'язалася виконати двадцять три пункти додатково до плану дій Україна – ЄС.

2-4 квітня 2008 р. у Бухаресті відбувся саміт НАТО, де представники російської дипломатії всіляко відмовляли держави-члени підтримувати рішення приєднання України до НАТО. Вони аргументували це тим, що це буде мати негативні наслідки для давніх відносин України з Росією. Як наслідок, баланс взаємовідносин всередині інституції та між Європою та Росією був порушений, через те, що Франція та Німеччина відмовились підтримувати Україну в цьому напрямі.

Президент України В. Ющенко підписав протокол про вступ до Світової організації торгівлі та був впевнений, що Україна знаходиться на шляху позитивних змін до інтеграції. Крім цього були розпочаті переговори про створення зони вільної торгівлі [19].

8 серпня 2008 р. розпочалася п'ятиденна російсько-грузинська війна. 12 серпня президент В. Ющенко з колегами з Польщі, Литви, Латвії та Естонії відвідав Тбілісі з візитом солідарності. Російсько-грузинський конфлікт призвів до ще більшого погіршення та ескалації напруження у відносинах України з Росією.

13 серпня 2008 р. президент В. Ющенко підписав указ про контроль переміщень російського Чорноморського флоту, який базувався на території України. Відносини Україна-Росія досягли найнижчої точки з часів розпаду СРСР. Російська дипломатія ставала дедалі жорстокішою. Міністр закордонних справ Російської Федерації С. Лавров прогнозував, що «вступ України в НАТО спровокує глибоку кризу російсько-українських відносин. Наше ставлення до українського народу завжди є незмінно дружнім, однак вибудовувати практичні вектори ми будемо з урахуванням реальних позицій Києва і залежно від кроків української влади» [19].

Ця ситуація стала передумовою для своєрідної паузи в перспективах євроінтеграційних процесів. 9 вересня 2008 р. у Парижі відбувся саміт Україна – ЄС. Українські дипломати боролися за поділ тексту нової угоди про співробітництво на дві частини. Це дало би Україні політичну перспективу вступу до ЄС. Однак, на жаль, це не вдалося зробити через погіршення

політичної ситуації всередині держави. 19 грудня 2008 р. у Вашингтоні міністр закордонних справ України В. Огризко та державний секретар США К. Райс підписали декларацію стратегічного партнерства. Згодом, з 20 січня 2009 р., нова адміністрація президента США Б. Обама вирішила переглянути стратегічні принципи відносин із Росією.

Всі ці події відбувалися одночасно з «газовою війною» між Україною та Росією з січня 2009 р. Через конфлікти в переговорному процесі ЄС залишився без газу. Голова Європейської комісії Ж. Баррозу вимагав від Москви та Києва досягти нарешті консенсусу в цьому питанні та відокремити Європу від проблем постачання газу. 19 січня 2009 р. було підписано газову угоду, яка мала надзвичайно негативні економічні наслідки та стала приводом для не менш суперечливих харківських домовленостей від 21 квітня 2010 р., яка прив'язувала ціни на газ для України з питанням продовження перебування на території нашої країни російських військових баз.

6–7 липня 2009 р. президент США Б. Обама здійснив візит до Москви. Українські експерти висловили свою думку, що якщо Україна підпорядкується стратегії орієнтації на Москву, то в перспективі це стане загрозою міжнародній та національній безпеці країн ЄС та в подальшому призведе до її поділу [9].

Згідно такого підходу всі ядерні держави мають постати у конфронтацію з Росією, а українські проблеми їм були нецікаві. 2 квітня 2010 р. президент В. Янукович ліквідував комісію з підготовки вступу України до НАТО. Одночасно Київський апеляційний суд заборонив проведення референдуму з питання вступу України до НАТО.

Тодішній заступник гендиректора генерального директорату європейської політики сусідства Єврокомісії Г. Мінгареллі пояснив, що Україна не може одночасно вступити до митного союзу з Росією, Білоруссю та Казахстаном і створити зону вільної торгівлі з ЄС [9].

12–14 квітня 2010 р. президент України В. Янукович відвідав з робочим візитом США. Колишній американський посол в Україні С. Пайфер зазначав, що

«двері НАТО повинні залишатися відкритими, але сам Київ має вирішувати, як далеко і як швидко він готовий іти далі у співробітництві з альянсом».

Тодішній президент США Б. Обама домовився з В. Януковичем про відмову від 90 кг збагаченого урану, який зберігався у вітчизняних науково-дослідних центрах. Проте українська політична еліта сумнівалась в повному виконанні США своїх зобов'язань, так як 1998 р., коли Україна під американським тиском відмовилася від контракту на постачання турбін на іранську атомну станцію в Бушері, США недовиконали домовленостей щодо нашої країни. Колишній віце-прем'єр-міністр з питань євроінтеграції Г. Немиря теж був скептично налаштований і прогнозував, що «багатовекторність позбавить Україну шансів на успішну модернізацію» [18].

Проте комісар Європейської комісії з питань східної політики Ш. Фюле запевняв, «якщо Україна досягне успіху у проведенні секторальних реформ, ЄС буде готовий відповісти істотною технічною допомогою та фінансовою підтримкою» [19].

21 квітня 2010 р. президент Російської Федерації Д. Медведєв відвідав Харків, де було підписано угоду знижку про знижку в сто доларів на газову ціну для України, беручи до уваги оренду військових баз Чорноморського флоту Росії на Кримському півострові. Опозиція значно критикувала такі домовленості, так як вони встановлювали практично безстрокову угоду перебування флоту РФ на території України. Але мотивом підписання цієї угоди президентом В. Януковичем було виконання обіцянок його електорату.

1 липня 2010 р. Верховна Рада України ухвалила закон «Про засади зовнішньої і внутрішньої політики», в якому закріплювався статус позаблоковості України. Одним з положень цього закону було неучасть у військово-політичних союзах, пріоритетність вдосконалення та розвитку європейської системи колективної безпеки, продовження конструктивного співробітництва з НАТО та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять взаємний інтерес.

Колишній радник президента Л. Кучми з питань зовнішньої політики А. Орел запевняв, що «сьогодні Європейський Союз, як і НАТО, не матимуть ані бажання, ані ресурсів предметно допомагати Україні чи втручатися в її політику в наступні роки, не кажучи вже про інтеграцію до своїх лав. Нормалізація відносин із Росією, проголошення політики позаблоковості значно поліпшили міжнародні позиції України. Якщо у трикутнику Київ – Москва – Брюссель буде створено територію справжнього партнерства і взаємодії, повернення до нового протистояння й нової «холодної війни» на сході Європи буде просто неможливим» [1].

Однак проросійські західноєвропейські експерти, зокрема німецький аналітик А. Рар запевняв, що, якщо президент Янукович зазнає невдачі, то Україна буде розколотою [2].

Черговим етапом становлення зовнішньої політики України стало налагодження діалогу з Північною Азією, Близьким Сходом та Латинською Америкою. Співпраця з Китаєм в сфері видобутку газу та нафти на шельфі Чорного моря мало стати прекрасною інвестицією у розвиток української економіки.

Україна все ще намагалась повернути свої позиції в східноєвропейському регіоні. 8 вересня 2010 р. у Мінську була проведена зустріч міністрів закордонних справ України, Литви і Білорусії. На ній були розглянуті питання співпраці у форматі східного партнерства ЄС. Міністр закордонних справ К. Грищенко заявив, що без України «великий європейський проект» не буде завершено. Він вважав, що «в ЄС поширена помилкова думка про те, що Україна становить велику проблему й виклик для об'єднаної Європи. Насправді українська держава є чинником значного посилення Євросоюзу в конкуренції з іншими центрами глобальної економіки й політики» [32].

Тодішній директор Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України А. Єрмолаєв наголошував на таких пріоритетах зовнішньої політики України: відновлення активної суб'єктності України у

великій політиці; здатність розрізняти реальне та ілюзорне в євроінтеграційному процесі; активізація роботи з новими центрами економічного зростання [9].

Під час першого року правління В. Януковича, українська та російська сторони не могли дійти спільної думки щодо трактування деяких спільних історичних подій. Також не було спільного бачення майбутнього розвитку взаємовідносин та співпраці. Україна підкреслювала, що подальшою її стратегією буде самостійне завоювання довіри на міжнародній арені, без пошуку підтримки. 14 грудня 2010 р. відбувся виступ В. Януковича на десятій нараді послів України. Він переконував, що успіх інтеграційного процесу України до Європи залежить як і від зусиль по розвитку та підтримці внутрішньополітичної стабільності, так і від остаточного рішення представників ЄС. Дипломати отримали вказівки прикласти всіх зусиль для якнайшвидшого укладання угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС, допомогти ЄС провести необхідні реформи всередині держави, створити умови для безперешкодного співробітництва з питань безпекової політики, посилити зовнішньоекономічний блок державного управління. Президент також наголосив, що деякі показники роботи дипломатів є вимірюваними, зокрема в обсязі торговельного обігу та інвестицій.

У квітні 2011 р. урядом була затверджена третя за часів незалежності військова доктрина України. В ній було розглянуто питання позаблоковості як інструмент та гарантію захисту національних інтересів України. Комуністична політична сила єдина була за підтримку проекту участі України у митному союзі з Росією, Казахстаном та Білорусією. Вони аргументували свою позицію тим, що продукти з Європейського Союзу дешевші, і через це різниця в ціні буде негативно впливати на продажі українських виробників. Крім цього, українські товари буде значно важко вивести на ринок ЄС через невідповідність стандартам. Голова Європейської комісії Ж. Баррозу під час відвідин Києва зажадав від України однозначно визначитися, чи Україна створює зону вільної торгівлі з ЄС, чи бере участь у митному союзі з Росією. У відповідь на це

російська газовидобувна й газотранспортна монополістична організація «Газпром» відмовилась йти на компроміс в питанні цінової політики.

У реалізації свого зовнішньополітичного курсу Україна чітко притримується норм і принципів міжнародного права, Статуту ООН, Гельсінського Заключного акту, Паризької хартії для нової Європи тощо. Найголовніший принцип міжнародного права полягає в мирному співіснуванні, повазі загальнолюдських цінностей, активній співпраці на міжнародній арені. Він передбачає, що кожна держава суверенно рівна і має поважати суверенітет і територіальну цілісність, непорушність кордонів інших держав. Також недопустимим є втручання у внутрішні справи держави. Всі держави зобов'язані дотримуватись і виконувати міжнародні договори і зобов'язання, врегульовувати міжнародні спори і конфлікти лише мирними, політичними засобами [9].

Зовнішньополітичні курси держав у багатьох параметрах збігаються із завданнями національної безпеки, тому кожна країна має забезпечувати стабільність міжнародного становища, збереження територіальної цілісності держави та недоторканності її кордонів, входження національного господарства до світової економічної системи для його повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу, захист прав та інтересів громадян, її юридичних осіб за кордоном, створення умов для підтримки контактів із зарубіжними громадянами і вихідцями з країни; надання їм допомоги згідно з міжнародним правом.

Головним суб'єктом визначення зовнішньополітичного курсу держави є Президент України. Він є гарантом суверенітету держави, територіальної цілісності України, дотримання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Президент є представником держави в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України. Також він приймає рішення про визнання чи невизнання іноземних держав. Серед традиційних повноважень, які може здійснювати лише глава держави, — призначати і

звільняти послів і посланників своєї держави, приймати вірчі грамоти акредитованих при ньому послів і посланників іноземної держави [9].

Конституційно закріплено, що Президент має досить широкі повноваження в реалізації зовнішньополітичного курсу держави. Він є її главою і одночасно представником. Президент виступає з посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, є представником її в міжнародних відносинах, керує зовнішньополітичною діяльністю держави, бере участь у переговорах та укладанні міжнародних договорів, також приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає та звільняє глав дипломатичних представництв України і в інших державах і при міжнародних організаціях, приймає вірчі і відкличні грамоти дипломатичних представників іноземних держав, вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України, присвоює найвищі військові звання, дипломатичні ранги та інші спеціальні звання. Він має право досягати якихось домовленостей в питаннях зовнішньої політики без спеціальних повноважень.

Саме реалізація зовнішньої політики здійснюється урядом через Міністерство закордонних справ. Керівник МЗС отримує прямі доручення, які контролюються урядом. Міністр закордонних справ має повноваження на здійснення повсякденної діяльності у сфері міжнародних відносин. Міністр закордонних справ має право бути представником держави і уряду на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН, Ради Безпеки ООН тощо.

Міністерство закордонних справ України займається повсякденними питаннями зовнішньої політики. Зокрема, воно стає на захисті інтересів своєї держави та її громадян за кордоном, готує на розгляд президенту та урядові відповідні документи, надсилає директиви і дає вказівки дипломатичним представництвам і консульським установам своєї країни за кордоном, координує і контролює їх діяльність. Також воно підтримує контакти з представництвами іноземних держав у своїй країні, готує проекти документів, опрацьовує

інформацію з міжнародних відносин, працює над позитивним іміджем держави за кордоном, а також здійснює підготовку дипломатичних кадрів.

Основна установа, яка реалізує зовнішню політику України є Міністерство закордонних справ України, діяльність якого регулюється «Положенням про МЗС України» (Указ Президента України від 3 квітня 1999р.). Структуру міністерства сформовано згідно його завдань. Зовнішньополітична концепція реалізується дипломатичною службою через центральні структури зовнішніх відносин держави і закордонні дипломатичні установи та консульські представництва. Загалом дипломатична служба повинна практично реалізовувати зовнішньополітичний курс держави, захищати її інтереси у сфері міжнародних відносин, а також інтереси її юридичних осіб та громадян за межами країни [9].

Весь фундамент відносин між державами сформований на міжнародній договірно-правовій базі. Україна є учасницею безлічі дво- і багатосторонніх міжнародних договорів, з різних зовнішньополітичних питань.

Згідно з Конституцією України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладені і належно ратифіковані Україною міжнародні договори застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Основи механізму дії міжнародних актів на території України, а також їх місце в ієрархії нормативно-правових документів держави закріплені в законах України «Про дію міжнародних договорів на території України» від 10 грудня 1991 р. та «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. [7]

Всі документи договірно-правової бази нашої держави можна поділити на такі три групи: міждержавні документи (договори, укладені на вищому рівні), міжурядові домовленості (міжнародні угоди та інші види документів, підписані на рівні урядів прем'єр-міністрами країн або міністром закордонних справ), і міжвідомчі угоди (підписуються, як правило, керівниками відповідних відомств або міністром закордонних справ).

Повноваження для підписання міжнародних договорів, згідно з Законом України «Про міжнародні договори України» від 26 червня 2004 р. надаються: щодо договорів, які укладаються від імені України – Президенту України; щодо договорів, які укладаються від імені Уряду України – Кабінетом Міністрів України або за його дорученням Міністерством закордонних справ України; договорів міжвідомчого характеру – відповідним міністерством або іншим центральним органом державної виконавчої влади разом із Міністерством закордонних справ України. Отже, Президент України, Прем'єр-міністр України і Міністр закордонних справ України мають право вести переговори і підписувати міжнародні договори України без особливих повноважень [9].

Провідним положенням міжнародного права є обов'язковість дотримання договорів та домовленостей: *Pacta sunt servanda*. На жаль, існує практика, коли міжнародні договори не завжди виконуються. Контрольна функція з цього питання належить різним міжнародним комісіям, що існують в міжнародних структурах і організаціях (в ООН, ОБСЄ, Раді Європи та ін.). До них має право звернутись будь-яка держава, зокрема й Україна для того, щоб захистити свої інтереси.

Переговори між Україною та Європейським Союзом щодо укладення нової посиленої угоди на заміну Угоди про партнерство та співробітництво розпочалися у березні 2007 р. відповідно до Плану дій Україна-ЄС. На Саміті Україна-ЄС (вересень 2008 р., м. Париж) сторони досягнули домовленості, що нова посилена угода буде називатися Угодою про асоціацію. Протягом 2007-2012 рр. відбулися 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів щодо розділу Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зонивільної торгівлі [55].

21 березня 2014 р. під час Позачергового Саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт Саміту. 16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент одночасно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

Угода про асоціацію за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним Європейським Союзом. Вона визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Передбачена Угодою поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі між Україною та ЄС визначатиме правову базу для вільного переміщення товарів, послуг, капіталів, частково робочої сили між Україною та ЄС, а також регуляторного наближення, спрямованого на поступове входження економіки України до спільного ринку ЄС [55].

1 вересня 2017 року після довгого процесу ратифікації Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі.

1.1. Зміст і направленість євроатлантичної інтеграції України

Організація Північноатлантичного договору – це альянс 26 країн з Північної Америки і Європи, які прагнуть досягти мети Північноатлантичного договору, підписаного у Вашингтоні 4 квітня 1949 року [31].

Згідно Договору основна роль НАТО полягає у забезпеченні свободи і безпеки країн-членів за допомогою політичних і військових засобів. НАТО приримується спільних для Альянсу цінностей демократії, індивідуальної свободи, верховенства права та мирного розв'язання конфліктів і підтримує ці цінності по євроатлантичному регіоні.

Організація є значним регулятором системи колективної безпеки, підтримує мирні взаємовідносини між країнами і слугує об'єднанням, на якому країни з Північної Америки і Європи можуть консультуватись зі спільних питань безпеки та взаємодіяти з їх розв'язання.

Країни-члени НАТО притримуються однакових основних цінностей та інтересів і віддані справі збереження демократичних принципів, що робить нероздільною безпеку Європи. Альянс стоїть на захисті своїх країн-членів від загрози агресії і розглядає напад на одного або декількох членів як напад на усіх.

НАТО залишається міжурядовою організацією, в якій кожен член зберігає свій суверенітет. Усі рішення в НАТО приймаються спільно на основі домовленостей. Найважливішим органом прийняття рішень в НАТО є Північноатлантична рада, в якій беруть участь представники усіх країн-членів Альянсу на рівні послів, міністрів або глав держав та урядів. Кожна країна-член НАТО бере повну участь у процесі прийняття рішень на рівноправній основі незалежно від її розміру або політичної, військової та економічної потужності.

Отже, союзники можливість для індивідуальних підходів до спільних рішень та дій. Але коли рішення Альянсу прийняте, воно забезпечує підсилення спільних узгоджених дій політичною солідарністю. Це проявилось, наприклад, в рішеннях про надання допомоги США після терористичних нападів 11 вересня 2001 року. Вперше у своїй історії НАТО застосувала статтю 5 Вашингтонського договору, яка передбачає, що збройний напад на одного або кількох членів Альянсу вважається збройним нападом на усіх. Усі члени Альянсу беззастережно засудили ці напади і надали підтримку США в доланні їх наслідків [24].

НАТО не має своїх оперативних сил, за винятком тих, що приписані до Альянсу країнами-членами, або надаються країнами-партнерами задля виконання конкретних місій. Для цього існує ряд механізмів – процеси оборонного і ресурсного планування, які є основою співпраці у межах Альянсу, виконання політичних зобов'язань з вдосконалення можливостей та військова структура, яка об'єднує функції багатонаціональної організації з планування збройних сил і широкомасштабної системи командування і управління військовими силами, приписаними до Альянсу. Тобто під керівництвом стратегічних командувачів НАТО Організація забезпечує спільне планування, навчання і оперативне розгортання сил, наданих країнами-членами Альянсу відповідно до спільно узгодженого процесу планування збройних сил.

У підсумку важливою частиною ролі НАТО є функція каталізатора генерування військових сил як необхідних для виконання завдань Альянсу, так і таких, які дають змогу країнам-членам Альянсу брати участь в операціях з

врегулювання кризових ситуацій, які самостійно вони не змогли б виконати. Діалог і співпраця з країнами, які не є членами НАТО, допомагають подолати розкол часів холодної війни й поширити безпеку і стабільність далеко за межі кордонів НАТО [31].

Альянс також зміцнює співпрацю з іншими міжнародними організаціями, зокрема з Європейським Союзом, з яким він розвиває стратегічне партнерство. Структури і механізми НАТО забезпечують рамки для цих різних форм співпраці, які є невід'ємною частиною повсякденної роботи Альянсу.

Євроатлантична інтеграція, питання вступу України до НАТО – достатньо контроверсійне питання державної політики. Традиційною вже стала дискусія стосовно того, бути чи не бути Україні в альянсі. В країні завжди існували політичні когорти північноатлантичних оптимістів і скептиків.

Багатовекторність зовнішньополітичного курсу Л. Кучми час від часу здійснювала на гребінь політичної хвилі то одних, то інших. Але сьогоднішня ситуація є докорінно іншою. Якщо раніше виключно Президент мав повноваження щодо остаточного визначення зовнішньополітичних пріоритетів держави та контролю за реалізацією відповідної політики, то за умов політичної реформи, тобто за посилення ролі парламенту й урядової коаліції його роль і вплив на імплементацію зовнішньої політики обмежено [9].

Вітчизняні політичні актори тривалий час достоту вміло використовують дискусії навколо вступу до Північноатлантичного альянсу в своїй передвиборчій та поствиборчій риторичі. А внутрішньополітичні домовленості щодо консолідованої політики Президента та уряду й Верховної Ради України в питаннях темпів та рівнів інтеграції до НАТО сьогодні представляють собою радше ілюзію компромісу.

Розпад Організації Варшавського Договору та проголошення Україною своєї незалежності поставили важливе завдання – гарантувати національну безпеку нашої держави [18].

Займаючи важливе місце на Європейському континенті, цілком природно, що ще в Декларації про державний суверенітет 1990 року Україна заявила про

наміри взяти участь в європейських структурах у контексті сприяння і зміцнення миру та безпеки.

Незнання проблеми часто породжує хибне уявлення про природу НАТО, створює міфи про цю організацію. Міфи можливо розвіяти лише надавши суспільству об'єктивну інформацію про засади існування та функціонування Організації, про її внесок у зміцнення безпеки на європейському континенті та у світі. Результати соціологічних досліджень виявили такі характерні для України міфи про НАТО: НАТО – агресивний імперіалістичний блок; НАТО може втягти Україну у військові дії; вступ до НАТО потребуватиме значних додаткових коштів тощо. Частково це пов'язано з тим, що протягом тривалого періоду під час протистояння соціалістичного табору країнам західної демократії радянська система приховувала правдиву інформацію щодо ідеології НАТО, а також нав'язувала думку про ворожість Північноатлантичного Альянсу [18].

Відносини між Україною – впливовою державою європейського регіону та НАТО мають вагомим значення для гарантування миру і стабільності на євроатлантичному просторі. Географічно Україна посідає ключове місце на перетині Східної та Західної Європи. Вона знаходиться у стратегічно важливому регіоні з точки зору формування нової архітектури європейської та євразійської безпеки, на перетині сфер впливу двох структур безпеки - НАТО та Організації договору про колективну безпеку Співдружності Незалежних Держав (ОДКБ). Навколо України відбуваються масштабні інтеграційні процеси. Україна має спільний кордон з чотирма країнами НАТО – Угорщиною, Польщею, Румунією та Словаччиною. У політичному плані незалежна Україна завжди була відданою справі підтримання міжнародної безпеки та розвитку добросусідських відносин у регіоні.

Після того, як Україна набула незалежності, вона відразу ж почала формувати відносини з НАТО. В січні 1992 р. представник від України вперше взяв участь у засіданні Робочої групи високого рівня Ради північноатлантичного співробітництва (РПАС), від 1997 р. Рада євроатлантичного партнерства. Тим часом Рада північноатлантичного співробітництва являлась органом НАТО, який

співпрацював з країнами, що не є членами Альянсу. 22-23 лютого 1992 р. відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО Вернера в Київ, а 8 червня того ж року - візит Президента України Л. Кравчука до штаб-квартири НАТО.

Початком встановлення взаємовідносин з НАТО слід вважати 1994 р., коли почалися консультації України з НАТО у форматі «16+1» (16 на той час держав-членів Альянсу та Україна). Того ж року Україна першою з країн Співдружності Незалежних Держав приєдналася до програми по здійсненню співробітництва, практичної індивідуальної співпраці у галузі безпеки й оборони між НАТО та окремими країнами-партнерами. З того моменту Україна неодноразово приймала участь в миротворчих місіях, підтверджуючи цим свою готовність робити внесок в євроатлантичну безпеку [18].

Українські військовослужбовці провели досить багато спільних з іншими країнами-членами та країнами-партнерами НАТО військових навчань на території України і за кордоном. Країнами-учасницями програми «Партнерство заради миру» є: Австрія, Азербайджан, Албанія, Білорусь, Вірменія, Грузія, Ірландія, Казахстан, Киргизстан, колишня Югославська Республіка Македонія, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан, Фінляндія, Хорватія, Швеція, Швейцарія.

У 1997 р. в рамках саміту глав держав та урядів НАТО у Мадриді була підписана Хартія про Особливе партнерство між Україною та НАТО. З того часу відносини між Україною – НАТО вийшли на новий рівень і набули нового характеру. Ця Хартія – основоположний документ, який визначає відносини між НАТО та Україною. Той період був першим, коли Україною були задекларовані наміри про якнайшвидший вступ до європейських та євроатлантичних структур. Якби Україна проігнорувала таку потребу того часу, вона могла б залишитись осторонь всіх європейських інтеграційних процесів, а вони є надзвичайно важливими і розбудові мирної і стабільної Європи [9].

Хартія визначає, що стабільність та незалежність держави України є надзвичайно важливим чинником в підтримці стабільності ситуації на європейському континенті. Також Хартія підтверджувала готовність держав-

членів НАТО продовжувати підтримку невторчання в територіальну цілісність України. Статус України як без'ядерної держави є ключовим фактором стабільності та безпеки в Центрально-Східній Європі та на континенті в цілому.

НАТО разом країнами-членами та Україною заявили, що цілком готові до подальшого розширення і покращення співпраці, розвитку особливого і ефективного партнерства, що забезпечуватиме стабільність та захист демократичних цінностей Європи. Хартією були визначено основні принципи та механізми подальшого налагодження відносин з Україною, а також сфери для співпраці та заснувала Комісію Україна – НАТО (КУН). Ця комісія мала регулярно розглядати стан виконання домовленостей та працювати над подальшим ефективним розвитком співробітництва між Україною та НАТО.

Протягом наступних п'яти років була розроблена широка програма з питань співпраці у багатьох галузях. Серед них була і оборонна реформа, економічні аспекти оборони, співробітництво між військовими, озброєння, планування з надзвичайних ситуацій цивільного характеру, наука і техніка. Ця співпраця є надзвичайно важливим компонентом підтримки стабільності та безпекової ситуації, а також розбудови нової, мирної і стабільної Європи.

7 травня 1997 р. з метою сприяння та розширення співпраці Україна відкрила своє представництво в Альянсі, а того ж року у Києві було відкрито Центр інформації та документації НАТО. Одним з його завдань було поширення інформації про оновлений Альянс та практичні переваги співпраці між НАТО та Україною. Центр у своїй діяльності займається проведенням досліджень, фінансуванням проектів українців та організацій за темами, пов'язаними з діяльністю НАТО, поширенням його документів та публікацій. У відкритті Центру взяв участь Генеральний секретар НАТО Хав'єр Солана. Україна була першою державою на пострадянському просторі, де було відкрито таку інституцію. Відтоді центр грає ключову роль у трактуванні політики Альянсу і руйнування неіснуючих міфів про цю організацію. Директор Центру інформації та документації НАТО в Україні Мішель Дюре – громадянин Бельгії. Центр

фінансується Відділом інформації та преси НАТО і працює в приміщенні Київського Інституту міжнародних відносин.

8 квітні 1999 р. у Києві було відкрито Офіс зв'язку НАТО в Україні, діяльність якого спрямована на підтримку оборонної реформи, що здійснюється в Україні, та її участі у «Партнерстві заради миру» [18].

Офіс допомагає у встановленні та підтримці взаємозв'язку та співпраці між українськими державними установами, міністерствами і відомствами з відповідними структурами НАТО та його країнами-членами. Надзвичайно велику роль грає Офіс у питаннях співпраці з Міністерством оборони України, Генеральним штабом Збройних Сил України, окремими військовими підрозділами. Керівник Офісу зв'язку НАТО в Україні Джеймс Грін – громадянин США. Він мав досвід спільного керівництва проектом українського Центру Разумкова стосовно програми НАТО «План дій щодо членства». З 1999 до 2002 р. Джеймс Грін працював над питаннями співпраці Україна - НАТО у Міжнародному військовому штабі НАТО в Брюсселі [7].

26 вересня 2003 р. була заснована Громадська Ліга Україна – НАТО, яка об'єднала 43 неурядові організації, завданням яких є сприяння євроатлантичній інтеграції України. Важливими завданнями Ліги є допомога та підтримка громадських організацій в Україні, які працюють над питаннями розвитку співробітництва України з НАТО, а також сприяють підвищенню рівня обізнаності громадськості щодо діяльності НАТО.

У грудні 1997 року Україна разом з НАТО підписали меморандум про Взаєморозуміння у галузі планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру та готовності до катастроф, таким чином визначивши, що ця сфера співпраці є однією з найпріоритетніших. Меморандумі наголошує: «Співпраця між сторонами буде насамперед спрямована на обмін інформацією, експертними знаннями та досвідом шляхом організації семінарів, практичних занять та пілотних проектів у галузі оцінки ризиків, запобігання катастрофам, вдосконалення регіонального потенціалу у галузі ліквідації наслідків катастроф

та планування з метою розробки картографічної системи відображення природних небезпек з метою моделювання оцінки ризиків».

Консультації щодо змісту та напрямів співпраці у цій галузі спричинили регулярні зустрічі та контакти між Україною та НАТО у рамках загальних програм співробітництва.

Взаємодія між НАТО та Україною в плануванні на випадок надзвичайних ситуацій почалась ще з 1995 р. Саме тоді на сході України пройшли великі зливи та почались повені річок Уда та Донець, які пошкодили каналізаційні споруди міста Харкова. Це призвело до того, що запаси води для майже двохмільйонного населення міста були серйозно забруднені. Управління НАТО з планування на випадок надзвичайних ситуацій координувало допомогу від НАТО та держав-партнерів для подолання цих проблем. Така співпраця принесла неабияку підтримку та допомогу Україні [23].

Важливим кроком в галузі планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру та готовності до катастроф стало заснування у травні 1998 року Євроатлантичного координаційного центру реагування на катастрофи (ЄАКЦРК). Його завдання полягає у координації пропозицій щодо надання допомоги державами НАТО та країнами-партнерами у випадку катастроф на євроатлантичному просторі, та тісній взаємодії з іншими міжнародними організаціями з надання допомоги.

Через сильні повені у 1998 році Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків чорнобильської катастрофи подало офіційне звернення до НАТО з проханням про допомогу. На звернення України відразу надійшла реакція і ЄАКЦРК зосередив всі свої необхідні ресурси для ефективного управління міжнародною операцією з надання гуманітарної допомоги, яка була запропонована Україні країнами-партнерами у євроатлантичному регіоні [24].

Сумісний проект Україна – НАТО щодо готовності до повеней та ліквідації їх наслідків є ключовим прикладом практичних та ефективних ініціатив у галузі планування на випадок надзвичайних станів цивільного характеру. Цей проект

був ухвалений Вищим комітетом НАТО з питань планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру 2 лютого 2001 року. Основною метою проекту є вдосконалення системи екстреного оповіщення населення стосовно повеней та мінімізація їх наслідків в усьому районі басейну річки Тиси, щоб звести нанівець негативний вплив цього природного явища.

Україна взаємодіє з НАТО також на основі Державної програми співробітництва України на період 2001-2004 рр. і постанови Верховної Ради України «Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного договору (НАТО)» від 23 квітня 1999 р.

Взаємовідносини між НАТО та Україною зазнали спаду у 2002 році, коли Альянс був стурбований твердженням про те, що Україна передала Іраку обладнання протиповітряної оборони. Проте співпраця продовжувалась, демонструючи відданість країн-членів ідеї розбудови міцних взаємовідносин з Україною та подальшого шляху України до євроатлантичної інтеграції.

У листопаді 2002 року для покращення і розвитку взаємовідносин у Празі був підписаний План дій Україна – НАТО, який мав допомагати у впровадженні реформ в Україні [60].

Він мав на меті створити концептуальне підґрунтя для стратегічних дій з вирішення питань у сферах політики, економіки та оборони, а також ставити стратегічні цілі для повної євроатлантичної інтеграції України в безпекову структуру Європи, а саме:

- робота над покращенням законодавства для утвердження принципів демократії та верховенства права;
- забезпечення свободи думки і слова;
- побудова соціально-ринкової економіки;
- створення підґрунтя для формування середнього класу;
- посилення безпеки у сфері енергетики;
- розвиток взаємовідносин між партнерами у сфері науки і технологій;

- розширення співпраці в боротьбі з міжнародним тероризмом, розповсюдженням зброї масового знищення і відмиванням грошей;
- реформування Збройних Сил і посилення цивільного контролю над ними.

В основі цього документу лежить Хартія від 1997 року, де регламентуються відносини та викладено спільні принципи та задачі з політичних, економічних, інформаційних, безпекових, оборонних та військових питань, проблеми захисту і безпеки інформації та правові аспекти їх регулювання. Для контролю та координації цілей, поставлених у Плані дій Україна – НАТО в 2002 р., кожного року починаючи з 2003 р. постійно розробляються Цільові плани, у яких Україна визначає пріоритети та завдання проведення заходів, які планується провести, як самостійно, так і співпрацюючи з НАТО. Крім цього, два рази на рік проводяться підсумкові засідання, а кожного року – складається звіт, який включає аналіз та поточний результат з виконання документа [32].

Створення та впровадження положень цих документів – це результат сумісної роботи Ради національної безпеки і оборони на чолі з Президентом України, Міністерства оборони, Міністерства закордонних справ, інших центральних органів державної влади. Ключовими показниками ефективного виконання завдань Цільового плану у 2005 р. стали розробка Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 рр., реформа Головної інспекції Міністерства оборони України, робота над створенням Громадської колегії при Міністерстві оборони України та інші. План дій Україна – НАТО та Цільовий план на кожний рік є ефективними рушійними силами та регламентуючими документами, які допомагають швидшому та якіснішому досягненню євроатлантичних стандартів та є хорошою підготовкою держави до вступу в Альянс. Наша держава має право визначати проекти для самостійної реалізації та проекти, які планує впроваджувати спільно з НАТО.

Черговим важливим періодом відносин Україна – НАТО стало прийняття Радою національної безпеки і оборони України 23 травня 2002 р. політичного

рішення, яке передбачало, що Україна в перспективі набуде повноправного членства в НАТО.

Рішення Ради наголошує, що «Україна сприймає НАТО як підґрунтя подальшої загальноєвропейської системи безпеки і підтримує процес її розширення», а також «виходить з того, що остаточною ціллю реалізації її політики, що стосується євроатлантичної інтеграції, є вступ до даної організації як основної інституції, яка загальноєвропейської структури безпеки». Схожі пункти можна прослідкувати і у Воєнній доктрині України [31].

Такі дії є важливим кроком в перетворенні з військово-політичної організації у політично-військову, а також закріплення міжнародної безпеки після подій 11 вересня 2001 р. та розширення НАТО як інституції на Схід. Це рішення поставило складні, але конкретні завдання перед органами державної влади та зупинило багаторічну невизначеність та сумніви.

В «Рекомендаціях парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО», які були схвалені Постановою Верховної Ради України від 21 листопада 2002 р., зазначалось, що інтеграція України до НАТО є надзвичайно важливим чинником посилення її національної безпеки, а також розвитку інститутів демократії, громадянського суспільства, захисту прав і свобод людини. Окрім цього, документ передбачає потребу в пришвидшенні процесу інтеграції України, кінцевим результатом якого є Україна як повноправний член НАТО.

Таке положення було закріплено на законодавчому рівні Законом України «Про основи національної безпеки України», прийнятим 19 червня 2003 р., де основними напрямками політики держави в питаннях національної безпеки України було «забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору за умови збереження добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу» [26].

Як результат, перед всіма державними і недержавними структурами та суспільством постало завдання працювати задля досягнення спільної мети.

Розвиток відносин Україна – НАТО пройшов шлях від Хартії про особливе партнерство і Плану дій до Інтенсифікованого діалогу з НАТО з питань набуття членства, який було започатковано 21 квітня 2005 р. у Вільнюсі. Ті країни, які мають чіткі наміри вступити до НАТО можуть розраховувати на такий діалог з боку Альянсу. Це рішення стало першим серйозною, негіпотетичною і реалістичною перспективою вступу до НАТО. Крім того, за результатами Вільнюського засідання Комісії Україна – НАТО був опублікований спільний документ «Поглиблення співпраці Україна – НАТО: короткотермінові заходи». [32].

Під час візиту делегації Північноатлантичної Ради (ПАР) НАТО в Україну 18-20 жовтня 2005 р. на чолі з Генеральним секретарем Альянсу було обговорено практичні підходи та дії до впровадження стратегії. Під час візиту також було проведено чергове засідання комісії Україна – НАТО, в якому прийняли участь міністр закордонних справ та міністр оборони України. Члени делегації НАТО здійснили поїздки в регіони України для поширення інформації про НАТО та роз'яснення перспектив набуття Україною членства. Під головуванням Президента України В. Ющенка та за участі Генерального секретаря НАТО Я.Схеффера було проведено перше в історії відносин Україна – НАТО спільне засідання Ради національної безпеки і оборони України та Північноатлантичної Ради НАТО [19].

Для поглиблення співпраці між Україною та Організацією Північноатлантичного договору передбачалося особлива увага по реформуванню таких напрямків:

- зміцнення інституту демократії;
- відновлення політичного діалогу;
- посилення співпраці у реформах сектору безпеки та оборони;
- консолідація зусиль у сфері публічної дипломатії;

-вирішення проблем, що пов'язані з соціально-економічними наслідками воєнної реформи.

У лютому 2005 р. на саміті Комісії Україна – НАТО в Брюсселі Президент України Віктор Ющенко проголосив набуття членства в НАТО кінцевою метою співробітництва України з Альянсом, а вже у квітні 2005 р. він затвердив воєнну доктрину. У ній було зазначено, найважливішими пріоритетами зовнішньої і внутрішньої політики України є глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів та євроатлантична інтеграція України з орієнтацією на вступ до НАТО. На відкритті засідання Верховної Ради України п'ятого скликання, президент наголосив, що євроатлантичний курс України є не лише незмінним, а й незворотним.

27 грудня 2005 р. Президент України підписав Указ № 1861/2005 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 25 листопада 2005р. «Про невідкладні заходи щодо дальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО)». Він передбачає пріоритетність дій Кабінету Міністрів України у «реалізації державної політики щодо співробітництва України з НАТО, в тому числі досягнення критеріїв членства України в НАТО» [2].

Президент України доручив Кабінету Міністрів створення постійно діючого органу з питань підготовки України до вступу в НАТО, а також затвердження урядом положення про цей орган і його персональний склад. Крім цього, Кабмін мав закріпити за заступниками керівників центральних органів виконавчої влади функції з впровадження державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції України.

Була створена міжвідомча комісія з підготовки України до вступу в НАТО, яка мала здійснювати консультативно-дорадчу діяльність щодо вдосконалення державного регулювання у сфері євроатлантичної інтеграції. Головою цієї комісії був призначений перший заступник міністра закордонних справ. Цей орган мав повноваження створювати робочі групи по окремих напрямках співробітництва України з НАТО на чолі з відповідними національними

координаторами. У червні 2005 р. Міністерство закордонних справ України розробило та передало до НАТО Початковий дискусійний документ, який є обов'язковою умовою і першим кроком приєднання України до Інтенсифікованого діалогу.

Для впровадження положень Інтенсифікованого діалогу в Міністерстві оборони України створена Робоча група, завданням якої є опрацювання військових питань у контексті євроатлантичної інтеграції України та участь у розробці проекту першої річної Національної програми Плану дій щодо членства України в НАТО. Для більш ефективної роботи групи були налагоджені зв'язки з експертами Великої Британії, Болгарії, Естонії, Литви, США та Офісом зв'язку НАТО в Україні [1].

Ще одним важливим етапом на шляху до набуття Україною членства в НАТО було приєднання її у грудні 2005 р. до Ради міністрів оборони Південно-Східної Європи. Членами цієї організації також є: Албанія, Болгарія, Греція, Італія, Македонія, Румунія, Словенія, США, Туреччина та Хорватія. Рада міністрів оборони Південно-Східної Європи це сполучна ланка держави цього регіону з НАТО.

В усіх партнерських країнах на основі дворічного принципу ротації відкриваються контактні посольства НАТО. Рішення про відкриття окремих контактних посольств приймаються союзниками на основі домовленостей. З 1 січня 2007 р. функції контактного посольства НАТО в Україні виконуються посольством Словацької Республіки в Україні. Протягом двох років його головним завданням є представлення інтересів НАТО в Україні та надання українцям інформації про організацію. Дотепер Словаччина не отримувала статус контактного посольства.

Серед повноважень та обов'язків контактного посольства НАТО можна виділити:

- часткове забезпечення візитів Генерального секретаря НАТО та його заступників до України;
- підтримка взаємозв'язків з політиками та громадянами України;

-реалізація спільних заходів між Інформаційним центром НАТО та українською стороною;

- розвиток публічної дипломатії;

-допомога зі сторони Словацької Республіки в адаптації військовослужбовців в цивільних умовах та ліквідації надлишків зброї та військового спорядження.

На шляху до остаточної євроатлантичної інтеграції та набуття членства в НАТО стоїть ще багато роботи, ті тільки в стандартизації норм, правових аспектах, налагодження внутрішньополітичної ситуації, а й робота по просвіті громадськості, роз'ясненні їм принципів, цінностей, функцій та завдань організації.

В. Ющенко наголосив, що «коли ми говоримо про інтеграцію економічних і соціальних цінностей, ми повинні в цьому контексті дивитися й на оборонну концепцію». Глава держави також запевнив, що блокування України з будь-якими міжнародними структурами має бути схвалено на загальноукраїнському рівні. «Без всенародного референдуму, – відзначив В. Ющенко, – ніхто не піде ні в НАТО, ні в ЄС, ні в будь-яку іншу міжнародну інституцію, яка потребує згоди громадськості. Коли в людей буде вся наявна інформація - тоді вони й зроблять усвідомлений вибір» [9].

Національна безпека України, зокрема її політична незалежність і територіальна цілісність, демократичність її політичної системи, рівень економічного розвитку, співвідношення між витратами на оборону і здатністю воєнної організації, визначальною мірою пов'язана з рівнем стосунків і перспектив у сфері відносин з міжнародною системою безпеки. Україна зацікавлена у приєднанні до Плану дій щодо членства в НАТО вже найближчим часом як першому кроку на цьому шляху. Очевидно, що успішність реалізації зазначених завдань великою мірою залежить від цілеспрямованої внутрішньої і зовнішньої політики держави. А найголовнішим при цьому є розуміння і підтримка цієї політики з боку народу.

Виходячи з цього, громадяни мають знати: чому Україні потрібне членство в НАТО; якими є механізм, часові рамки і процедура приєднання і якими політичними заходами має забезпечуватися цей процес.

Необхідна інформація із зазначених та інших питань щодо призначення, функціонування і реформування НАТО формує в громадян власні знання, які є основою особистої громадянської позиції. За позицію, сформовану на власних знаннях і досвіді, людина готова боротися, здатна надати інформацію іншим, бути переконливою і вміти переконувати, використовуючи свій авторитет, який знову ж таки ґрунтується на знаннях предмета дискусій [18].

Необхідність євроатлантичної інтеграції України формується комплексною оцінкою потреб і можливостей держави, що визначає оптимальний підхід у вирішенні двоєдиного завдання: забезпечення сталого економічного розвитку і гарантованої безпеки. Ця оцінка може складатися з таких висновків.

Україна – європейська країна і вона природно прагне бути серед країн Європейського Союзу, тому що цей союз є демократичним об'єднанням розвинених країн з соціально орієнтованою економікою. Україна – європейська країна і в її інтересах бути елементом нової архітектури європейської безпеки, що створюється і де її життєво важливі інтереси вирішуватимуться за її участю.

Україна, маючи з одного боку бажання фінансового забезпечення виконання програм соціального розвитку, а з іншого – нагальну потребу у гарантованій власній безпеці, що напряду пов'язано із необхідністю збільшення витрат на оборону, дедалі більше постає перед дилемою або/або. Україна не має можливостей збільшення своїх економічних, фінансових і людських ресурсів для утримання воєнної організації за мирного часу і відповідних мобілізаційних резервів у «достатніх» для протистояння зазначеним викликам її безпеці структурах і чисельності. Збільшення оборонного потенціалу України до рівня сукупного воєнного потенціалу НАТО, де шість з дев'яти країн - наших сусідів є її членами, і/або до рівня воєнного потенціалу Росії, без згубних наслідків для економіки держави, є неможливим.

Збалансованість між достатністю оборонних можливостей країни і можливостями впровадження і здійснення соціальних програм забезпечується скороченням національного оборонного потенціалу із переходом водночас до колективного способу його використання [9].

РОЗДІЛ 2. ВІЙСЬКОВИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ЧИННИК КУРСУ УКРАЇНИ НА ЄВРОПЕЙСЬКУ І ЄВРОАТЛАНТИЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ

2.1. Становлення і розвиток Збройних Сил України в період незалежності

24 серпня 1991 року Верховною Радою України було прийнято постанову «Про військові формування в Україні», якою було визначено: «підпорядкувати

всі військові формування, дислоковані на території України, Верховній Раді України; утворити Міністерство оборони України; Урядові України приступити до створення Збройних Сил України». По факту ця постанова поклала початок розбудови Збройних Сил України як надзвичайно важливої інституції країни і складового елемента її воєнної організації [5].

Історія розбудови Збройних Сил України поділяється на такі основні етапи:

- закладення формування Збройних Сил України (1991-1996 рр.);
- подальша розбудова Збройних Сил України (1997-2000 рр.);
- реформа Збройних Сил України (2001-2005 рр.);
- розвиток Збройних Сил України (2006-2011 рр.).

Протягом 2012-2017 років було сплановано реалізувати новий етап реформи у військовій сфері – реформу і розвиток Збройних Сил України. Проте через агресію з боку Російської Федерації до реформування постали нові вимоги. Планувалося зміцнювати Збройні сили України в контексті збройної агресії РФ.

В період весни 1991 року було підготовлено важливі документи, які стали нормативно-правовою базою формування Збройних Сил України.

11 жовтня 1991 року Верховною Радою України було затверджено Концепцію оборони і будівництва Збройних Сил України та прийнято постанову про створення Ради оборони України, а також затверджено посадовий склад осіб, які би мали до неї входити, а також затверджено Положення про Раду оборони України [8].

Ця Концепція передбачала для України поступові кроки до статусу нейтральної, без'ядерної держави, яка буде втримуватись від участі у військових блоках та буде дотримуватись усіх міжнародних договорів та домовленостей стосовно незастосування ядерної зброї. За даною концепцією Збройні Сили України мають таку структуру: Сухопутні війська (Війська наземної оборони), Військово-Повітряні Сили і Сили Протиповітряної оборони (Війська повітряної оборони), Військово-Морські Сили. У Концепції також визначались

повноваження Міністра оборони України і Головного штабу Збройних Сил України.

Питання володіння ядерної зброї було найгострішою проблемою серед всієї військової сфери. Після розпаду Радянського Союзу Україна стала власницею третього за величиною ядерного потенціалу у світі. Озброєння військових формувань в Україні налічувало 130 міжконтинентальних ракет РС-18 на рідкому паливі з шістьма ядерними боєголовками кожна і 46 ракет РС-22 на твердому паливі з десятьма боєголовками.

Декларації про державний суверенітет України прийнята Верховною Радою України 16 липня 1990 року затверджувала принцип без'ядерності. Наша держава була зобов'язана вивезти та розукомплектувати ядерну зброю в Росії. Такий шлях був найбільш компромісним в тогочасних реаліях. Взамін міжнародні інституції пообіцяли нам дотримання спільного контролю за процесом роззброєння, фінансову компенсацію та гарантію національної безпеки.

6 грудня 1991 року було прийнято надзвичайно вагомі закони в сфері оборони – «Про оборону України» і «Про Збройні Сили України». В той же день в залі Верховної Ради Міністр оборони України генерал-полковник К.П. Морозов першим склав Військову присягу [6].

Указом Президента України від 5 квітня 1992 року № 209 на базі сил Чорноморського флоту почалося формування органів управління Військово-Морських Сил України [12].

У середині червня 1992 року Верховна Рада України ратифікувала Договір про збройні сили в Європі, яким визначалися максимально допустимий рівень озброєння і військової техніки в Україні.

Згідно з Указом Президента України від 28 січня 1993 року на базі Військово-Повітряних Сил України та Військ Протиповітряної оборони України розпочалося формування єдиного виду Збройних Сил України – Військ Повітряної оборони.

19 жовтня 1993 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про загальну структуру, чисельність та матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України». Нею визначався кількісний склад ЗСУ – 455 тис. військовослужбовців. Також було затверджено Военну доктрину України, яка передбачала реформування структур, які мають відношення до воєнної безпеки згідно з світовими тенденціями та нормами.

Указом Президента України від 23 травня 1996 року передбачалося утворення командування Сухопутних військ України, якому підпорядковуються органи управління та війська військових округів [16].

А от процес об'єднання ВПС та Військ ППО було призупинено, так як Україна не мала потрібного нормативно-правового підґрунтя та чітко сформованої теоретичної бази щодо створення нового виду Збройних Сил України.

1 червня 1996 року було остаточно завершено процес ядерного роззброєння, на території України не залишилося жодного ядерного боєзаряду або боєприпасу [22].

У січні 1997 року Президент затвердив Державну програму будівництва та розвитку Збройних Сил України на період до 200 року. Цим почався другий етап військового будівництва в Україні. Під час першого року впровадження програми було суттєво змінено перелік заходів, які планувалось проводити та терміни їх виконання.

21 січня 1997 року Указом Президента України були затверджені Положення «Про Міністерство оборони України» та «Про Генеральний штаб Збройних Сил України». Це дало поштовх для подальшого упорядкування їх повноважень і відповідальності та контролю над сферою оборони [28].

У 1997 році вперше було проведено цикл стратегічного планування оборони України та затверджено Президентом Стратегічне рішення на застосування Збройних Сил України.

На початку червня 1997 року було підписано Угоду про статус, умови та термін перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, що вперше за довгі роки почала регулювання цього питання.

З 1998 року було змінено військово-адміністративну систему розподілу території України – військові округи замінялись оперативними командуваннями, що перетворило їх на більш оперативно-стратегічні об'єднання.

Згідно з пропозиціями Президента України, Постановою Верховної Ради України від 22 грудня 1998 року була затверджена чисельність Збройних Сил: станом на 31 грудня 1998 року – 320 тис. військовослужбовців і 100 тис. працівників; на 31 грудня 1999 року – 310 тис. військовослужбовців і 90 тис. працівників [33].

Впровадження Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України (2001-2005 рр.). стало третім етапом розбудови Збройних Сил України.

22 березня 2001 року було прийнято Закон «Про розвідувальні органи України», що дало спеціальним органів державної влади правову основу регулювання їх діяльності.

У 2004-2005 роках Збройні Сили створили структуру з трьох видів військ, об'єднавши ВПС і Війська ППО в Повітряні Сили з трьома центрами командувань («Захід», «Південь», «Центр») і тактичної групи «Крим» [10].

Загальна чисельність особового складу Збройних Сил України станом на кінець 2005 року складала 245 тис. осіб, у т.ч. 180 тис. військовослужбовців. Співвідношення між видами Збройних Сил становило: Сухопутні війська – до 40%; Повітряні Сили – до 24%; Військово-Морські Сили – до 8%; органи військового управління, військові навчальні заклади, установи – до 28% [13].

Указом Президента України від 12 січня 2004 року № 28/2004 «Про Концепцію гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України» було розподілено такі повноваження:

- Міністерству оборони України – підготовка держави до оборони, військово-патріотичне виховання громадян України, взаємодія з органами

державної влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями щодо підготовки молоді до служби в Збройних Силах України.

- Генеральному штабу – здійснення гуманітарного та соціального забезпечення діяльності Збройних Сил.

Четвертий етап розбудови ЗСУ почався у 2006 році з впровадження завдань Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки.

У 2010 році Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» було проголошено позаблоковий статус України. Він передбачав, що Україна не буде брати участі і будь-яких військово-політичних союзах, буде вносити свій вклад в розвиток колективної безпеки Європи та продовжує партнерство з НАТО.

В період 2006-2011рр. було проведено значну роботу над реструктуризацією та зменшенням чисельності ЗСУ до 192 тис. осіб, створено корпус швидкого реагування Сухопутних військ, змінено освітню військову систему [17].

Було значно розширено міжнародне військове співробітництво, зокрема проведено 4,3 тис. заходів. Більше ніж 23 тис. військовослужбовців взяли участь у 95 міжнародних навчаннях (52 – закордоном, 43 – в Україні). Близько 6 тис. військовослужбовців були учасниками 13 миротворчих місій в 11 країнах світу. ЗСУ продовжувало реалізацію зобов'язань в рамках програми «Партнерство заради миру» і впровадження Концепції оперативних можливостей НАТО [14].

Воєнна доктрина України, Стратегія національної безпеки України та Стратегічний оборонний бюлетень України, які були схвалені у червні 2012 року стали основою глибинних змін та реформування національної безпеки та сфери оборони України.

На підставі Стратегічного оборонного бюлетня України було затверджено Концепцію реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року, яка ознаменувала якнайшвидше реформування Збройних Сил України згідно європейських стандартів, що дасть змогу ефективно реагувати на серйозні

виклики в сфері національної безпеки. Одним з таких кроків стало створення у 2012 році нового роду військ – Високомобільних десантних військ [15].

Постійна участь наших військовослужбовців у миротворчих місіях по забезпеченню та підтримці миру стало вагомим чинником покращення іміджу України на міжнародній арені.

Важливою складовою у формуванні ефективних Збройних Сил було ідеологічне виховання військовослужбовців, підвищення в них рівня відповідальності за захист національних інтересів та розуміння військово-політичних реалій 5 лютого 2013 року наказом Міністерства оборони України було затверджено Концепцію ідеологічної роботи у Збройних Силах України та введено предмет воєнно-ідеологічної підготовки до системи бойової підготовки військових.

Було зроблено значну роботу по переведенню основної комплектації військ до служби за контрактом. Протягом 2013 року на військову службу за контрактом прийнято понад 12 тис. осіб, що дало можливість довести укомплектованість Збройних Сил військовослужбовцями за контрактом до 69,6%. Майже третину серед них становили жінки, що було чудовим показником підтримки гендерної політики держави.

2013 рік був ще ефективнішим у ще більш активній участі військових у миротворчих місіях та міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки: приблизно 2 тис. військовослужбовців взяли участь у 13 операціях з підтримання миру на території 8 країн світу [21].

Після того, як президент В.Янукович відмовився підписувати Угоду про асоціацію між Україною та Євросоюзом та початку Революції гідності постала гостра необхідність у захисті територіальної цілісності держави, її кордонів, захисті національної безпеки та безпеки громадян. Вже 1 березня 2014 року Збройні Сили України були приведені у повну бойову готовність, а 17 березня 2014 року було оголошено часткову мобілізацію.

Через незаконні дії в Донецькій та Луганській областях, влада прийняла рішення провести на цій території антитерористичну операцію. Для ефективної

координації та реалізації цього завдання було створено оперативний штаб на чолі з керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України.

На жаль, комплектація, чисельність та матеріально-технічна база Збройних Сил була досить слабка, коли Росія почала свою збройну агресію. Це значно впливало на боєздатність нашої армії та на можливість в повній мірі захищати суверенітет, територіальну цілісність та громадян. Тому вагома і велика роль в ефективному захисті держави належала добровольчим батальйонам, волонтерам та великій самопожертві. На цьому етапі велику частку у матеріальному забезпеченні ЗС взяли на себе учасники волонтерського руху [20].

Така ситуація дуже чітко показала, що існує нагальна потреба у реформуванні державної політики у сфері оборони та національної безпеки. Через це Україна відмовилась від свого позаблокового статусу, призупинила реалізацію Державної комплексної програми реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року. Таке рішення було обґрунтоване реаліями в сучасній воєнно-політичній обстановці.

Керівництво держави визнало, що необхідно якнайшвидше привести у готовність сектор безпеки і оборони, економічної та внутрішньополітичної ситуації для ефективного захисту національних інтересів в умовах збройної агресії.

Для того, щоб врегулювати та припинити конфлікт на Сході України 5 вересня і 19 вересня 2014 року були підписані Мінський протокол і Мінський меморандум [27].

У 2014 році Міністерства оборони приклало багато сил для підвищення соціального статусу військовослужбовця, відновивши при цьому соціальні гарантії та пільги, надавши спеціальні права громадянам в зоні антитерористичної операції. Крім цього, було приведено в процес отримання статусу учасників бойових дій та створення пільг для військовослужбовців, які проходять службу в антитерористичній операції.

Під кінець цього року чисельність Збройних Сил становила 250 тис. осіб, включаючи 204 тис. військовослужбовців [28].

У 2015 році було проведено комплексний огляд сфери оборони, за результатами якої було прийнято Стратегію національної безпеки України, редаговано Воєнну доктрину України та Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України. В них Україна поставила курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Російську Федерацію було визнано державою-агресором та головною загрозою національній безпеці. Крім цього, було розроблено нову редакцію Стратегічного оборонного бюлетеня України та підготовлено Державну цільову оборонну програму розвитку озброєння та військової техніки на період до 2020 року.

Ситуація в зоні проведення антитерористичної операції була досить напруженою, тому основною метою для Міністерства оборони було перетворення Збройних Сил в ефективну, боєздатну, укомплектовану армію. Протягом 2015 року в більшій мірі вдалося досягти потрібного рівня для ефективного захисту територіальної цілісності, суверенітету та в певній мірі стабілізувати ситуацію в зоні антитерористичної операції [34].

Одним з найважчих зусиль було підтримка існуючого формату участі військовослужбовців у миротворчих місіях і реалізації міжнародних зобов'язань, не витрачаючи при цьому значні матеріальні та фінансові ресурси.

Однією з ініціатив Президента збільшення фінансового забезпечення військовослужбовців. Весною 2016 року було відновлено призов на строкову службу в Україні, що дозволило тримати необхідний рівень укомплектованості особовим складом та забезпечити ротацію тих, хто задіяний у антитерористичній операції. До загальноєвропейських норм було доведено норми харчування та медичне забезпечення військовослужбовців. Імідж військової служби в Україні стає все більш престижним, а також зростає рівень довіри громадян до Збройних Сил України.

Підсумовуючи перший, найскладніший етап будівництва Збройних Сил України (1991–1996 рр.), слід зазначити, що незважаючи на різноманітні труднощі, були закладені основи національного війська незалежної держави: за короткий термін були створені Міністерство оборони України, Генеральний

штаб Збройних Сил України, види Збройних Сил України, системи управління, підготовки і всебічного забезпечення військ (сил) тощо [29].

За результатами виконання Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України протягом 2001–2005 років відбулися суттєві зміни у структурі Збройних Сил та системі управління військами (силами). Зокрема, був запроваджений функціональний принцип побудови Збройних Сил та їх застосування. Здійснено розподіл функцій та повноважень між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил України. Функціональними структурами Збройних Сил стали Об'єднані сили швидкого реагування, Основні сили оборони і Стратегічні резерви. Пріоритет у формуванні був наданий Об'єднаним силам швидкого реагування.

Отже, євроатлантична інтеграція нині стала одним із визначальних напрямів розвитку України. Цей курс є вагомим складником європейського вибору українського народу. Успішність його реалізації прискорить перетворення України на сучасну європейську державу, посилить її роль як важливого учасника міжнародних процесів на євроатлантичному просторі.

2.2. Роль і значення військового компоненту в реалізації європейського і євроатлантичного курсу України

Одним з ключових пріоритетів визначення зовнішньополітичного курсу держави є питання забезпечення національної безпеки. Це призводить до утворення різних міжнародних союзів та інституцій, які основними завданнями бачать підтримання міжнародної безпеки та стабільної мирної ситуації в регіоні. Європейський Союз об'єднав в один блок Спільну зовнішню політику та політику безпеки, цим самим наголошуючи, однією з найважливіших функцій зовнішньої політики є забезпечення безпеки.

Можна дуже чітко виділити основні пріоритети зовнішньої політики України на найближчий час, враховуючи нинішню ситуацію та виклики, перед якими постає наша держава:

- збереження суверенітету держави, її територіальної цілісності, непорушності кордонів;
- інтеграцію до ЄС, поглиблення спеціального партнерства з НАТО;
- повернення анексованої території та контролю над Сходом України;
- зміцнення стратегічного партнерства із США і взаємозв'язків з країнами Західної Європи;
- рівноправні, взаємовигідні економічно, відносин з Росією;
- налагодження відносин із стратегічними партнерами: Польщею, Туреччиною, Грузією, Азербайджаном, країнами Балтії, Вишеградської четвірки і Середньої Азії;
- участь у створенні європейських і євразійських «транспортних коридорів»;
- захист економічного суверенітету;
- формування в масовій свідомості європейських і євроатлантичних цінностей і соціокультурних орієнтацій;
- розробка засад нової стратегії національної безпеки відповідно до геополітичних і зовнішньополітичних пріоритетів.

На сьогоднішній день завдання по регулюванню зовнішньополітичних та воєнно-політичних процесів в Україні в контексті національної безпеки покладено на Міністерство закордонних справ та Міністерство оборони. Однак забезпечення національної безпеки України є справою всього українського суспільства. Тому громадяни України мають право в повній мірі знати про реальний стан системи національної безпеки.

Одним з ключових компонентів реалізації військової інтеграції є співробітництво України з НАТО. Разом вони співпрацюють 23 сферах, з них військових – 4. Основними точками співпраці є реформа оборонного сектору, боротьба з тероризмом, підтримання миру, планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру, забезпечення готовності до катастроф, політична співпраця з патань регіональної безпеки, військове співробітництво, а також

наука і техніка. Спільні проекти в основному фінансуються Альянсом, тому є дуже економічно вигідною інвестицією для України.

Наймасштабнішою співпрацею України з НАТО є реформа сектору оборони та безпеки. Вона стосується не тільки Міністерства оборони та Збройних Сил, а і Прикордонні війська та Міністерство внутрішніх справ. Для реалізації цього завдання була створена спільна робоча група з оборонної реформи, що дає Україні прекрасну можливість скористатися досвідом країн НАТО.

НАТО співпрацює з Україною та допомагає їй в таких питаннях:

- в зміцненні демократичного контролю над збройними силами;
- в удосконаленні оперативної сумісності зі збройними силами країн НАТО з метою підвищення здатності й готовності брати участь у миротворчих операціях ООН та в утворенні сил швидкого реагування;
- в розробці та виконанні військового бюджету;
- в реформуванні української армії, забезпечення її належним матеріально-технічним обладнанням та потрібним кількісним особовим складом;
- у створенні професійної і мобільнішої армії, яка буде здатна забезпечувати державну територіальну цілісність України та здійснювати свій внесок у підтримання безпеки та стабільності в євроатлантичному регіоні;
- у військовій підготовці й перепідготовці офіцерів основі європейських норм і стандартів;
- в реструктуризації, скороченні та конверсії оборонної промисловості;
- в перепідготовці звільнених в запас військових офіцерів до цивільного життя;
- у ліквідації наслідків катастроф та стихійних лих.

Одним з основних компонентів для реформування Збройних Сил та підтримки безпеки України є міжнародне співробітництво у військовій сфері та дотримання зобов'язань за міжнародними договорами та домовленостями в цій

сфері. Як наслідок це створює сприятливі умови для подальшої співпраці у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції.

Участь українських військових у миротворчих місіях є значним внеском в систему колективної безпеки Європи, а також покращує авторитет та імідж України на міжнародній арені, та демонструє серйозність намірів в бажанні стати членом ЄС та НАТО. Крім цього, така співпраця дає можливість нашим військовим переймати досвід іноземних колег, бути в постійній боєготовності, а також ділитись власним професіоналізмом під час воєнних навчань на території України [43].

НАТО дає прекрасну підтримку та допомогу військовослужбовцям, які в результаті реформи були звільнені в запас. Організація забезпечує їх соціальну адаптацію, навчання та перекваліфікацію для комфортного існування в соціумі. З грудня 1999 р. по 2005 р. було організовано 39 курсів із вивчення англійської, німецької, французької та італійської і 15 курсів з основ ведення підприємницької діяльності для звільнених у запас офіцерів. НАТО також сприяє підготовці кадрів для Міністерства оборони, надаючи фінансування на необхідні програми. Зокрема, у 2006 р. держави-члени Альянсу виділили близько 800 тис. доларів для реалізації відповідного проекту.

Україна разом з НАТО також тісно співпрацюють у науково-технічній та освітній сфера. Зокрема, було створено науково-освітню мережу «УРАН», реалізовано науковий проект «Легкий та прозорий захист» по виготовленню інноваційного матеріалу для бронежилетів, «Наука заради миру» та безліч інших ініціатив.

Науковий комітет НАТО визначив пріоритетні галузі наукових досліджень:

- інформаційні технології;
- біологія клітини та біотехнології;
- нові матеріали та речовини;
- охорона довкілля та раціональне використання природних ресурсів.

Варто згадати також і встановлені ефективні зв'язки Національної академії оборони України з навчальними закладами Альянсу, що дає можливість українським офіцерам регулярно навчатись на курсах в Оборонному коледжі НАТО в Римі (Італія) та Школі НАТО в Обераммергау (Німеччина) [47].

Військово-технічне співробітництво Україна – НАТО здійснюється за такими напрямками:

- досягнення достатнього рівня стандартів Збройних Сил України відповідно до норм країн-членів Альянсу;
- розвиток в Україні системи кодифікації сумісної з системою кодифікації НАТО;
- досягнення відповідних рівнів стандартів у сферах повітряної оборони та управління повітряним простором;
- досягнення належного рівня сумісності з НАТО у системі командування, контролю, зв'язку та інформації, стандартизації, впровадження та логістики відповідно до стандартів НАТО;
- підтримка існуючих та започаткування нових проектів ліквідації небезпечного, непридатного та надлишкового озброєння, а також легкого озброєння та стрілецької зброї в Україні.

Саме військово-технічна модернізація і переоснащення Збройних Сил України є важливим питанням відповідності стандартам НАТО. Українське озброєння є дуже застарілим, так як було вироблено ще за часів Радянського Союзу. Навіть найновіші зразки значно відстають від найкращих світових систем озброєння. України. Західні експерти констатують той факт, що бойовий потенціал Збройних Сил України щороку знижується майже на 9 % і може становити ледь більше 20 % від рівня 1992 р [21].

Слабка і невідготівлена армія може стати для держави лиш небезпекою. Тому реформування Збройних Сил України та оборонно-промислового комплексу є важливим питанням. Потрібно переходити на раціональніші й дешевші європейські стандарти. Військові операції виграють ті, хто має новітнє оснащення, ефективне управління військом та високоточну зброю.

Впровадження таких норм має бути обов'язком оборонно-промислового комплексу у співпраці з міжнародними інституціями.

Також одним з компонентів реформування є скорочення української армії та терміну служби в ній, що має наблизити Україну до європейських стандартів і стати поштовхом для створення професійної контрактної армії.

Проблематичність у вирішенні цього питання визначається станом сучасного війська. Це – скорочення чисельності і структурна перебудова, відсутність забезпечення модерними зразками озброєння та військової техніки, недостатність фінансування, що призвело загострення ситуації щодо забезпечення життєдіяльності Збройних сил, згорання оперативної і бойової підготовки. Існуюча система управління не відповідає оперативним завданням, соціально-правове забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей наразі вирішується вкрай повільно. Військова сфера значно погіршилась. Законодавча база з питань оборони потребує подальшого вдосконалення відповідно до сучасних потреб Збройних сил України. Це підвищить ефективність та боєздатність війська і значно зменшить терміни приведення в готовність до виконання завдань за призначенням.

Вже завершено заміну основних керівних посад Міністерства оборони України переважно цивільним персоналом, що відповідає принципам демократії та європейським стандартам [61].

Також на законодавчому рівні розмежовані повноваження Міністерства оборони і Генерального штабу, що є основною правовою передумовою для реформування Міністерства оборони в орган переважно цивільного управління Збройними Силами України. Прийнято положення, згідно якого припиняється військова служба військовослужбовців, обраних до парламенту, на час виконання ними депутатських повноважень. Продовжується робота над урівноваженням вікових показників між старшими та молодшими офіцерами Збройних Сил України відповідно до критеріїв НАТО, а саме 40 % і 60 % відповідно.

Також посилюється демократичний контроль над діяльністю Збройних Сил України – щорічно видається «Біла книга», в якій описано основні пункти оборонної політики України.

Однією з проблем реформи було питання вилучення і утилізації старого озброєння та техніки. Тільки до 2005 р. було вилучено близько 2000 застарілих і зразків озброєнь, ремонт яких поніс би великі фінансові розтрати. Нині у Збройних Силах України на 184 об'єктах зберігання знаходяться близько 2,5 млн. тон ракет та застарілих боєприпасів, які підлягають утилізації.

У листопаді 2005 р Кабінет Міністрів України разом з НАТО уклали Імплементативна угода, згідно якої НАТО обіцяло профінансувати понад 7,5 млн. євро з фонду програми НАТО «Спільне скорочення небезпечних надлишкових запасів засобів війни». Прискорення цього процесу значно зменшує витрати на утримання зайвої військової техніки, інфраструктури та обслуговуючого персоналу [65].

Україна не отримала обіцяної компенсації після ядерного роззброєння та відмова від третього за величиною у світі ядерного потенціалу. В таких реаліях найкращим варіантом для нас є членство в союзах та структурах, які працюють над збереженням колективної безпеки в нашому регіоні. Крім цього, позаблоковість та нейтральний статус є економічно більш не вигідним варіантом, так як виключається варіант залучення міжнародної фінансової підтримки на реалізацію завдань в сфері національної безпеки та оборони.

Підтримка та зростання довіри НАТО до України можливе лише за умови, якщо Україна підтвердить серйозні наміри своїх демократичних реформ, стабільності і внутрішньополітичній та економічній стабільності, досягнення рівня стандартизації в питаннях оборонного комплексу відповідно до норм НАТО. Тому для того, щоб стати частиною організації необхідно провести надзвичайно велику роботу по розвитку громадянського суспільства, демократичних інституцій, стабілізація політичної та економічної ситуації в державі, збільшувати ефективність державного управління, глибоке реформування воєнного сектору та робота з соціальною просвітою громадян.

Серед позитивних наслідків виконання Україною критеріїв членства можна виділити:

- гарантії Україні її національної безпеки, суверенітету, непорушності кордонів та територіальної цілісності;
- вихід з-під впливу Російської Федерації і встановлення з нею рівних відносин;
- сильне підґрунтя для подальшої інтеграції в європейські структури;
- вклад в стабілізацію в систему міжнародної безпеки регіону;
- посилення фундаменту та системи національної безпеки України, реалізуючи спільні програми з НАТО та використовуючи їх досвід підвищення ефективності оборонного сектору України;
- ліквідації російської військової присутності на території України;
- підвищення авторитету та іміджу України на міжнародній арені;
- консолідація українського суспільства;
- розширення та посилення інститутів громадянського суспільства;
- сприяння посиленню прозорості влади;
- гарантування забезпечення прав і свобод громадян, верховенства права;
- незалежність українського бізнесу та внутрішньої політики від російського впливу;
- поштовх до впровадження реформ економіки.

Але є і негативні наслідки виконання Україною критеріїв членства:

- через скорочення кількості військовослужбовців може посилитись соціальна напруга серед них;
- українські військові підприємства втрачають російські оборонні замовлення;
- вплив НАТО на прийняття деяких рішень стосовно зовнішньої та оборонної політики;
- напруження у відносинах з Росією, збільшення конфліктності на цьому тлі.

Співпраця з Європейським Союзом в сфері національної безпеки та оборони Угодою про партнерство та співробітництво, Угодою про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз та деякими іншими міжнародними договорами.

На даному етапі основною ціллю для України у налагодженні взаємовідносин з ЄС є переговори про укладання Угоди про асоціацію, яка стане заміником діючої Угоди про співробітництво та ще на один вагомий крок наблизить нашу державу до кінцевої мети.

Загалом Угода про асоціацію визначає та встановлює норми співробітництва з Україною. Більшість положень, які регулює Угода мають економічний характер. Але питанню співпраці у сфері оборони та національної безпеки теж приділяється окрема увага [33].

Угода про асоціацію між Україною та ЄС готувалась відповідно до законодавчо закріплених пріоритетів зовнішньої політики України, які разом визначали пріоритети європейського напрямку розвитку України.

Зокрема, права та зобов'язання членів у сфері оборони та національної безпеки розглядаються у другому розділі Угоди: Політичний діалог та реформи. Деякі інші положення Угоди теж мають певні доповнення. Діюча угода про співробітництво має набагато вужчі можливості співпраці, ніж Угода про асоціацію, яка значно поглиблює взаємовідносини у сфері військового співробітництва.

Угода про Асоціацію передбачає значне розширення політичного діалогу, що має на меті налагодити ефективну взаємодію в питаннях національної безпеки та оборони з країнами-членами Європейського Союзу.

Головною метою такого діалогу є підтримка міжнародної безпеки та стабільності. Передбачається також співробітництво з уникнення конфліктів у сфері антикризового управління для того, щоб налагодити більш активну участь України у операціях з уникнення кризових ситуацій, та у навчаннях, що проводяться в рамках Спільної політики безпеки і оборони.

Співробітництво буде проходити у форматі консультацій навчань, тренувань, вивчення військового та технічного потенціалу Сторін. Україна разом із Європейським оборонним агентством мають встановити хороші взаємозв'язки для покращення військового потенціалу в технічних питаннях.

Розширення відносин з ЄС має стати наступним важливим кроком до кінцевої цілі України – повноправного набуття членства в організації. Тому постає питання врегулювання положень спільного співробітництва з ЄС у сфері національної безпеки та оборони. Зокрема, за умовами Договору про Європейський Союз держави, які входять до організації, крім держав з нейтральним статусом, повинні виконувати певні зобов'язання у військовій сфері, зокрема – обговорювати та узгоджувати політику в сфері безпеки та оборони для подальшого формування спільної оборонної політики ЄС. Крім цього, держави зобов'язані передавати в розпорядження ЄС свої цивільні і військові ресурси, якщо цього вимагає підтримка та забезпечення спільної безпекової ситуації в регіоні [54].

Так як ЄС працює як об'єднання країн, постає загроза самостійності прийняття рішень в сфері національної безпеки та оборони, можливого обмеження суверенітету держави, та розбіжності поглядів з офіційною позицією ЄС щодо питань безпеки та оборони держави.

В преамбулі Угоди про асоціацію визначається, що вона не визначає надалі і залишає відкритим подальший розвиток відносин. Тому згідно цього положення Україна не отримує зобов'язань держави-члена ЄС у сфері спільної безпеки та оборони.

Крім цього, Угода не містить чітко визначених зобов'язань у сфері безпеки та оборони. Існуючі зобов'язання щодо зовнішньої та безпекової політики є лише нормами «м'якого міжнародного права».

Положення угоди про асоціацію не обмежує державу у реалізації своїх національних інтересів у сфері зовнішньої політики, безпеки та оборони. Згідно з Угодою «Сторони повинні поглиблювати свій діалог і співробітництво та сприяти поступовій конвергенції у сфері зовнішньої та безпекової політики, у

тому числі Спільної безпеки та оборони, зокрема розглядати питання недопущення конфліктів та антикризового управління регіональної стабільності, роззброєння, контроль над озброєннями та експортом зброї, а також поліпшення взаємовигідного діалогу у космічній сфері» [47].

Основними принципами співпраці є спільні інтереси, посилення політичної ефективності та сприяння спільному політичному плануванню. Для цього Сторони планують реалізовувати формування двосторонніх міжнародних і регіональних форумів.

У наступній статті Угоди також можна прослідкувати встановлені зобов'язання – «Сторони домовились співпрацювати та робити внесок у запобігання поширенню зброї масового знищення, супутніх матеріалів і засобів їхньої доставки у повній відповідності до їхніх зобов'язань в рамках міжнародних угод та договорів у сфері роззброєння і нерозповсюдження».

Лиш загальний опис положень визначає майбутнє співробітництво із питань роззброєння, зменшення надлишкових запасів зброї, усунення наслідків покинутих боєприпасів, що не вибухнули. Співпраця з цих питань також включатиме в себе контроль над озброєнням, контроль експорту та боротьбу з незаконною торгівлею зброєю. Сторони мають імплементувати відповідні резолюції Ради Безпеки ООН та зобов'язуються дотримуватись відповідних міжнародним документів.

Угода передбачає залишення права за Україною впроваджувати власні політичні рішення у співпраці з іншими країнами-членами та розширювати взаємозв'язки з іншими іноземними державами, які не входять до ЄС.

Спільні позиції щодо військової безпеки планується виробляти у форматі постійних представників Європейського Союзу та представників України на рівні лідерів політичної влади, політико-безпекового комітету та експертів, у тому числі стосовно окремих регіонів і питань.

Такі регулярні зустрічі будуть сприяти поглибленню та покращенню діалогу, узгодженню позицій щодо реалізації спільних рішень в сфері національної безпеки та оборони. Співробітництво у військовій сфері може

також мати формат парламентського рівня в рамках Парламентського комітету Асоціації [58].

Укладення Угоди про асоціацію стане логічним етапом розвитку відносин між Україною та ЄС, який спрямований на реалізацію законодавчо визначених зовнішньополітичних пріоритетів України у напрямку європейської інтеграції. Поглиблення співпраці України і ЄС не буде обмежувати державний суверенітет України сфері військової безпеки, так як для цього немає юридичних зобов'язань.

Так як Угода не передбачає чіткі юридичні зобов'язання у військовій сфері, то це дає можливість Україні реалізовувати свої національні інтереси та пріоритети внутрішньодержавної оборонної політики. Низка норм, які забезпечують захист національних інтересів у військово-політичній сфері регулюють принципи співпраці сторін, що ґрунтується на основі домовленостей, які дозволяють враховувати інтереси сторін при ухваленні певних рішень та виключає можливість прийняття рішень всупереч позиції України без її згоди.

Співробітництво України, зокрема Міністерства оборони з ЄС в сфері оборони відбувається за такими принципами:

- обов'язковість та першочерговість виконання завдань, які визначені Планом заходів з імплементації Угоди в частині, що стосується Міністерства оборони України;
- виконання робочого плану співробітництва Збройних Сил України та Секретаріату Ради ЄС у сфері Спільної політики безпеки і оборони;
- реалізація зведеного плану заходів міжнародного співробітництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України.

Основними напрямками співробітництва є:

- налагодження та підтримка діалогу між керівництвом Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України та інституцій Європейського Союзу;
- участь Збройних Сил у формуванні бойових тактичних груп ЄС;

- участь Міністерства оборони України в ініціативі ЄС “Східне партнерство”;
- розвиток співпраці з Європейським оборонним агентством.

Військово-політичний діалог з керівництвом Військового комітету Європейського Союзу та Військового штабу Європейського Союзу активно проводиться ще з 2008 року, а саме: постійно організовуються зустрічі керівництва Міністерства оборони України та командування Генерального штабу Збройних Сил України з представниками відповідних структур Європейського Союзу згідно Робочого плану співробітництва Збройних Сил України та Секретаріату Ради Європейського Союзу (у сфері Спільної політики безпеки і оборони). Цей план створюється разом з представниками Військового штабу Європейського Союзу та затверджується начальником Генерального штабу Збройних Сил України та є складовою частиною курсу євроатлантичної інтеграції України .

В рамках ініціативи ЄС «Східне партнерство» Міністерства оборони України активно проводить заходи по підготовці військовослужбовців та працівників Збройних Сил України у сфері Спільної політики безпеки та оборони на Орієнтаційному курсі, який підтримується Європейським безпековим та оборонним коледжем [51].

У 2015 році була підписана адміністративна угода щодо розвитку співпраці з Європейським оборонним агентством. Це дає можливість Україні бути учасницею міжнаціональних проєктів, які реалізуються ЄОА. Для впровадження цієї угоди з української сторони було створено координаційні групи за напрямками діяльності агенства.

Затверджений постановою Кабміну План заходів з виконання Угоди про асоціацію містить деякі завдання, що стосуються безпекової сфери.

Водночас цей план не охоплює таких проблем, як здатність відповідати на регіональні хімічні, біологічні, радіобіологічні і ядерні інциденти, посилення тренувальних ініціатив та спільної зовнішньої та безпекової політики,

забезпечення законодавчої бази для участі в операціях спільної політики ЄС у галузі безпеки та оборони ЄС, кіберзлочинність, забезпечення регіональної стабільності, мало уваги приділено питанню торгівлі зброєю [23].

В питанні боротьби з тероризмом йдеться лише про запобігання фінансуванню терористичної діяльності; інші заходи антитерористичного характеру планом не передбачені.

Українська стратегія національної безпеки засновується на таких фундаментальних цінностях, як повага до міжнародного права і прав людини, аналогічних зазначеним у безпековій стратегії ЄС [56].

2018 року було прийнято закон «Про національну безпеку України», розроблений за участі західних експертів. Проводяться реформи державної служби та децентралізація, що є важливою частиною впровадження практик належного урядування в Україні. Україна зробила значні кроки до цілей, що передбачалися Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію.

Важливою частиною євроінтеграційного курсу України є співпраця в рамках Європейської політики безпеки і оборони та військово-двостороннє співробітництво з країнами-членами ЄС.

Регулярні контакти між керівництвом Міноборони України та військовими структурами ЄС розпочалися з 2005 року. Однак з початком військової агресії РФ проти України ця співпраця набрала принципово іншого змісту.

Залучення сил і засобів ЗСУ до реалізації Концепції бойових тактичних груп ЄС, з політичної точки зору, є підтвердженням намірів України до спільних дій із врегулювання криз [39].

У військовому вимірі це надає можливість впровадження у національну практику позитивного досвіду для розвитку спроможностей ЗСУ. Такі спроможності є важливими для виконання завдань у міжнародних миротворчих операціях та операціях з врегулювання кризових ситуацій, а також сприятиме також захисту території України власними силами.

З 2010 року представники ЗСУ брали участь у чотирьох бойових тактичних групах (БТГ) ЄС. У 2018 році було змінено Концепцію БТГ ЄС; передбачається їхня роль як головного інструменту реагування на раптові кризи.

У жовтні 2013 року парламент України схвалив направлення національного контингенту для участі України в операції НАТО з протидії піратству на морі «Океанський щит» та в операції Європейського Союзу «Аталанта» [35].

Українським контингентом, що складався з екіпажу фрегату «Гетьман Сагайдачний», оглядової команди і вертолітного загону, було проведено чотири патрулювання в районі Аденської затоки. Під час операції корабель 30 діб провів у морі безпосередньо на патрулюванні в районах, де існував ризик піратських нападів.

Щоденно через ці райони проходило близько 50 цивільних суден. Було оглянуто судна, які викликали підозри у піратській діяльності; екіпажем вертольоту Ка-27 виконано близько 50 розвідувальних польотів [58].

Українські військові зупинили два швидкісних човна, які не відповідали на запити корабля та продовжували рух. Вертолітний загін також забезпечив перельоти особового складу між кораблями в морі.

З початком агресії РФ проти України та анексії Криму участь підрозділів ЗСУ у багатонаціональних операціях під проводом ЄС з врегулювання криз тимчасово призупинено. Разом з тим Міністерство оборони опрацьовує питання щодо подальшої участі українських військових у місіях та операціях ЄС.

Продовжується військове співробітництво в рамках освітніх програм. Опрацьовується питання залучення Міноборони до програми Постійного структурованого співробітництва у сфері безпеки і оборони (PESCO).

На Мюнхенській конференції 2019 року кандидат на посаду голови Єврокомісії Мартін Вебер порушив питання створення європейської системи протиракетної оборони із залученням України.

ЄС дійсно зацікавлений у продукції ракетобудівної галузі України.

Однак існують значні політичні ризики такого проекту, пов'язані з можливим небажанням деяких країн-членів ЄС приймати рішення, які б суперечили безпековим інтересам РФ. Через це існує ризик, що Україна витратить ресурси на цей проект і водночас не посилить власну безпеку.

Розвиток військово-технічного співробітництва (ВТС) з ЄС дає Україні доступ до найкращих науково-технічних розробок у сфері озброєння в інтересах національної оборони. Також він надає доступ виробам національної оборонної промисловості до європейського ринку.

З 2005 року, після зміни зовнішньої політики України в напрямку інтеграції до ЄС і НАТО, спостерігалось поступове воєнно-політичне зближення між Україною та ЄС і, відповідно, помітна активізація у започаткуванні спільних проектів у сфері ВТС. Вперше на експертному і промисловому рівнях зайшла мова про конкретні механізми взаємодії з Європейським оборонним агентством [25].

На міжнародних конференціях в Україні почали брати участь представники відомих європейських оборонних компаній. Відбулися і перші поставки завершених українських продуктів.

Попри це, тодішня значна залежність України від кооперації з Росією тягнула за собою значні ризики, які для країн ЄС і НАТО були неприйнятними. Також у європейських партнерів виникала непевність щодо надійності домовленостей з Україною через періодичні різкі зміни зовнішньополітичної орієнтації та через розповсюдженість корупційних схем.

Окрім цього, структура власності, коли основні компанії-виробники озброєнь України на 90% були в управлінні і власності держави; застаріле українське законодавство і недостатньо чітка визначеність прав на інтелектуальну власність в Україні; а головне, відсутність достатнього фінансування – усе це на той час не дозволяло говорити про широкі перспективи для розвитку ВТС [47].

Під час правління Віктора Януковича зазначені обмеження у сфері військово-технічного співробітництва лише посилювалися. Натомість у березні

2014 року новим урядом України було прийняте рішення про повне припинення ВТС із Росією як країною-агресором. Як наслідок, для забезпечення своїх оборонних потреб Україна звернула увагу на потенціал ВТС із Заходом. Україна відмовилася від позаблокового статусу і законодавчо визначила намір вступити до ЄС і НАТО.

У 2015 році було підписано рамкову Адміністративну угоду між Міноборони та Європейським оборонним агенством. Це дозволило створити юридичні підстави для практичного співробітництва з країнами-членами ЄС, а також для регулярної участі представників України у програмах і проектах Агенства [56].

Україна також збільшила витрати на оборону і, відповідно, на розробку і закупівлю озброєнь.

Водночас отримати потрібні зразки озброєнь не завжди вдавалося з політичних причин.

Росія застосовувала усі доступні важелі – погрози, шантаж, підкуп – щоб не допустити зміцнення українських збройних сил. Проявів такої практики «неоголошених обмежень» для України було достатньо, зокрема і з боку країн ЄС.

Інший виклик – реальна економічна привабливість української «оборонки».

Спрощення експорту та імпорту товарів військового призначення дали старт реальній лібералізації зовнішньоекономічної діяльності для підприємств усіх форм власності, зокрема у сфері ВТС. Нагальні потреби та поява коштів вже сьогодні дають можливість здійснювати перші масштабні проекти з ЄС.

На початок 2019 року Україна та Євросоюз вийшли на новий якісний рівень ВТС, коли почалися не лише поставки окремих вузлів чи дрібних озброєнь, але й закупівлі базових платформ озброєнь [63].

Для подальшого ефективного безпекового співробітництва з ЄС ми рекомендуємо:

- звернути увагу на загрози кібератак та тероризму;

- відповідно до вимог міжнародних партнерів, надати Національному антикорупційному бюро України право на самостійне прослуховування та якнайшвидше розпочати роботу Антикоруційного суду;

- враховуючи переведення Євросоюзом фінансування бойових тактичних груп на механізм, що передбачає утримання національного контингенту за рахунок самих держав, необхідно планувати кошторис Міністерства оборони України на коротко- та середньострокову перспективу з урахуванням конкретної «мінімально необхідної» кількості військовослужбовців, які планується задіяти в операціях в рамках ЄС;

- провести роботу щодо вивчення можливостей та необхідності залучення України до нового формату співпраці держав-членів ЄС – European Intervention Initiative (EI2);

- працювати над укладенням угод про двосторонню військову співпрацю з усіма країнами-членами ЄС та посиленням чинних угод;

- гармонізувати законодавство у сфері військово-технічної співпраці з ЄС;

- надалі збільшувати фінансування витрат на виробництво та закупівлю озброєнь;

- реформувати судову систему, вести боротьбу з корупцією у сфері «оборонки»;

- ухвалити законопроект «Про військово-технічне співробітництво», зокрема для створення сприятливих умов для іноземних інвестицій у виробництво озброєння в Україні.

Одним з пріоритетів розвитку співробітництва між Україною та ЄС залишається поглиблення взаємодії в рамках Спільної політики безпеки і оборони [39].

Основними документами, які визначають сучасні рамки співробітництва між ЄС та Україною у реалізації СПБО, є:

- Механізм щодо консультацій та співпраці між ЄС та Україною у сфері врегулювання криз, який було затверджено на Саміті ЄС у Севільї (21-22.06.02 р.);

- Угода про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом (підписана 13 червня 2005 року під час засідання Ради з питань співробітництва Україна-ЄС, набула чинності з грудня 2006 року);

- Угода про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу з врегулювання криз (підписана 13 червня 2005 року під час засідання Ради з питань співробітництва Україна-ЄС, набула чинності з березня 2008 року) [40].

Серед ключових пріоритетних напрямів співробітництва між Україною та ЄС в рамках СПБО на сьогоднішній день – участь у військових та цивільних операціях/місіях ЄС, задіяння української транспортної авіації, участь в реалізації ініціативи з формування бойових тактичних груп ЄС, взаємодія між правоохоронними органами з питань належного реагування на сучасні безпекові виклики, а також поглиблення військового та військово-технічного співробітництва [43].

Практичне співробітництво у сфері СПБО розпочалося з реалізації укладеної 23 грудня 2000 р. Угоди між ЄС та Україною щодо участі України у Поліцейській Місії ЄС у Боснії та Герцеговині та направлення українського миротворчого контингенту до складу цієї Місії з 2006 по 2012 роки.

У відповідь на пропозицію Європейського Союзу керівництво України на початку 2010 р. ухвалило рішення про приєднання України до реалізації військово-морської операції ЄС з протидії актам піратства біля узбережжя Сомалі «Аталанта» (EU NAVFOR ATALANTA), що стало одним з найбільш важливих практичних кроків у напрямку активізації взаємодії в рамках СПБО. Фрегат ВМС ЗС України «Гетьман Сагайдачний» брав участь в операції ЄС «Аталанта» у січні-березні 2014 року [41].

Починаючи з 2010 року підрозділи Збройних сил України регулярно здійснюють бойове чергування у складі таких БТГ ЄС: «Балтійська», «ХЕЛБРОК» (HELBROC), БТГ Вишеградської четвірки, БТГ під проводом Великобританії.

17 листопада 2014 р. між Україною та ЄС було підписано Угоду щодо статусу Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України, яка була започаткована стороною ЄС з метою надання практичної допомоги нашій державі у запровадженні європейських стандартів у системі силових та правоохоронних органів та сприяння процесу імплементації реформи сектору цивільної безпеки в Україні. Основною метою діяльності Місії є посилення спроможностей України щодо врегулювання криз шляхом реформування правоохоронних органів з пріоритетом на зміцненні верховенства права, а також удосконалення системи управління правоохоронними органами із забезпеченням демократичного контролю.

На виконання домовленостей, досягнутих за підсумками 17-го Саміту Україна – ЄС, та в рамках імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, 11 червня 2015 р. започатковано переговорний процес щодо укладення Адміністративної угоди між Міністерством оборони України (МОУ) та Європейським оборонним агентством (ЄОА), яка була підписана 7 грудня 2015 року. Укладення цього рамкового документа дозволило створити юридичні рамки для практичного співробітництва між підприємствами оборонно-промислового комплексу України та країнами-членами Агентства, а також залучення до його відповідних програм і проектів [51].

З метою залучення України до реалізації Спільної зовнішньої і безпекової політики (СЗБП) та загалом конвергенції позицій ЄС та України з ключових питань міжнародного та регіонального характеру з 2005 р. започаткована практика приєднання нашої держави до заяв від імені ЄС з актуальних питань сучасної зовнішньої політики. Таким чином, Україна отримала ексклюзивне право виступати складовою позицій ЄС, яким користуються країни-кандидати та країни-члени Європейської економічної зони. Обговорення актуальних питань міжнародної та регіональної безпеки в рамках проблематики СЗБП є постійним пунктом порядку денного заходів вищого та експертного рівнів політичного діалогу Україна-ЄС.

Спільна політика безпеки та оборони ЄС (далі – СПБО ЄС) є результатом складних майже сімдесятирічних процесів інтеграції європейських країн, яка розпочалася у 1948 р. укладенням Договору про союз і взаємодопомогу (т. зв. Дюнкеркський договір) між Францією та Великобританією. У Договорі передбачено узгоджені спільні дії сторін у випадку нарощування військового потенціалу Німеччини або ж збройного конфлікту з нею [64].

Сьогодні СПБО ЄС розглядають як один важливих напрямів європейської інтеграції, кінцевою метою якого, відповідно до Лісабонського договору, є забезпечення ЄС власним військовим потенціалом як для оборонних цілей, так і для миротворчих операцій за його межами, та закріплення принципу колективної безпеки всіх держав-членів ЄС.

Зазначимо, що в процесах інтеграції простежується значна кількість труднощів та упереджень з боку держав-членів ЄС, які не налаштовані поступатися власним суверенітетом та повноваженнями в цій сфері. З огляду на це ефективність СПБО спричиняє більше нарікань, ніж схвальних відгуків. Наприклад, французький експерт Ф. Ейсбур з прикрістю констатує, що: «...поки що СПБО краще вдавалося вигадувати гучні назви на кшталт «бойових тактичних груп» і «основоположних пріоритетів», ніж проводити історичні операції» [50].

Водночас можна очікувати, що найближчим часом європейська інтеграція в цій сфері тільки поглиблюватиметься, і це матиме прямий вплив на співробітництво ЄС із третіми країнами, в тім числі з Україною. Об'єктивно визнаним фактом є те, що розгортання співробітництва між Україною та Європейським Союзом у сфері безпеки та оборони відбуватиметься і в рамках Угоди про асоціацію. Наприклад, О.І. Пошедін відносить Угоду до переліку основних правових актів, на яких ґрунтується співробітництво з ЄС у сфері Спільної політики безпеки та оборони [39].

Відповідно, актуальним є дослідження правових засад співробітництва між Україною та ЄС у сфері безпеки та оборони згідно з Угодою. Зазначимо, що в положеннях цього документа міститься значна кількість норм, які спрямовані на

розвиток відносин між Україною та ЄС у цій сфері. Зокрема, ще в преамбулі Угоди зафіксовано, що однією з цілей її укладення сторони є: «Досягнення дедалі тіснішого зближення позицій з двосторонніх, регіональних та міжнародних питань, які становлять взаємний інтерес з урахуванням Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, у тому числі Спільної політики безпеки та оборони» [34].

Крім того, «розвиток діалогу та поглиблення співробітництва між Сторонами у сфері безпеки та оборони» зазначений у ст. 4 Угоди, серед цілей політичного діалогу між Україною та Європейським Союзом [37].

Основні релевантні норми містяться в Розділі II Угоди «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» [29].

З них ст. 7 «Зовнішня та безпекова політика» є рамковою стосовно наступних статей і містить положення щодо питань сфери безпеки та оборони, в яких сторони прагнуть поглиблювати своє співробітництво, зокрема, такими визначено: недопущення конфліктів та антикризове управління, регіональна стабільність, роззброєння, нерозповсюдження ядерної зброї, контроль над озброєннями та експортом зброї тощо» [36].

У наступних статтях основи співпраці з цих питань закріплені детальніше. Зокрема, у ст. 9 «Регіональна стабільність» зазначено про намір сторін активізувати спільні зусилля з метою поширення стабільності, безпеки та демократичного розвитку у спільному сусідському просторі, а також про співпрацю з метою мирного врегулювання регіональних конфліктів відповідно до основоположних норм та принципів міжнародного права.

На практиці це означатиме, що Україна координуватиме свою зовнішньополітичну позицію стосовно т. зв. заморожених та нових конфліктів в Чорноморсько-Кавказькому регіоні, наприклад, щодо конфліктів у Придністров'ї, Абхазії та Південній Осетії, Нагірному Карабаху тощо з позицією ЄС. З іншого боку, це може також допомогти і міжнародній діяльності нашої держави з урегулювання цих конфліктів (зокрема, багаторічній роботі з

вирішення придністровської проблеми), оскільки дасть змогу вимагати активнішої позиції та долучення представників ЄС.

Подібні зобов'язання стосовно активізації спільних зусиль містяться і в ст. 10 «Попередження конфліктів, антикризове управління та військово-технічне співробітництво». Особливо важливими є її положення щодо участі України в цивільних та військових місіях ЄС із подолання криз та запобігання конфліктів, а також щодо допуску українських військових до військових тренувань та навчань в рамках Європейського Союзу. У майбутньому українські миротворці матимуть змогу брати участь у військових операціях ЄС, які нині відбуваються в низці держав Європи, Африки та Азії.

Питанню нерозповсюдження та контролю над озброєннями присвячені ст. 11–12 Угоди. Особливо актуальними в контексті майбутньої ліквідації наслідків збройного конфлікту на Донбасі для України може бути положення ст. 12, яке передбачає, що сторони розвиватимуть співпрацю з «подолання наслідків покинутих боєприпасів, що не вибухнули, для цивільного населення та навколишнього природного середовища» [33].

На жаль, очевидно, що ця проблема ще тривалий час буде актуальною і після закінчення АТО, тому допомога ЄС є особливо важливою з цього погляду.

У ст. 13 «Боротьба з тероризмом» йдеться про розвиток співпраці між ЄС та Україною з метою протидії та запобігання тероризму відповідно до міжнародноправових норм у цій сфері.

Якщо стверджувати про інституційні засади співробітництва між Україною та ЄС у сфері безпеки та оборони, то в Угоді міститься положення п. 3 ст. 10, яке передбачає налагодження співробітництва з Європейським оборонним агентством.

У цьому положенні, зокрема, визначено, що «Україна та Європейське оборонне агентство налагодять тісні контакти для обговорення питань, пов'язаних з удосконаленням військових спроможностей, зокрема питання технічного характеру» [43].

Співробітництво з ЄОА було і раніше, однак положення Угоди, як зазначив О.І. Пошедін, відкривають нові можливості для нього [44].

Експерти також наголошують, що Угода відкриває перед Україною перспективи розвитку співпраці з ЄОА в низці сфер, наприклад: стратегічні перевезення, протидія саморобним вибуховим пристроям, військова медицина, ремонт і технічне обслуговування повітряних суден, бронетехніки та ін. [49].

Незважаючи на те, що це єдина європейська структура у сфері безпеки та оборони, можна передбачати, що Україна розвиватиме співробітництво і з іншими європейськими установами в цій сфері. Зокрема, сьогодні таке співробітництво Україна веде також із Європейським агентством з управління операційною співпрацею на зовнішніх кордонах ЄС (FRONTEX), Європейським інститутом досліджень безпеки (ISS), Європейським поліцейським бюро (EUROPOL), Європейським поліцейським коледжем (CEPOL) [55].

Наголосимо на тому, що положення Угоди про асоціацію не створюють автоматичних зобов'язань для ЄС із надання Україні військової та іншої підтримки в разі агресії проти неї чи погрози силою. Як слушно зазначив О.І. Пошедін «Угода про асоціацію хоча і відкриває нові можливості для більш широкого залучення України до Спільної політики та оборони ЄС, не спроможна повноцінно забезпечити військову безпеку України», оскільки ключові принципи колективної безпеки, які покладені в її основу, можуть застосовуватися лише по відношенню до держав-членів ЄС [38].

Тому не варто розглядати ці положення як гарантію підвищення рівня національної безпеки України.

Отже, в умовах значних внутрішніх та зовнішніх викликів для України у сфері безпеки та оборони, розвиток співробітництва у цій сфері з Європейським Союзом є актуальним, як ніколи раніше. Проте очевидно, що хоча положення Угоди про асоціацію, які стосуються питань безпеки та оборони, і є кроком у правильному напрямку, однак самі по собі не вирішують всіх питань, які потенційно можуть бути предметом співробітництва в цій сфері. Водночас зазначимо, що інструменти, які передбачені Угодою про асоціацію між Україною

та ЄС, можуть поглибити це співробітництво та вивести його на якісно новий рівень.

РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ ВІЙСЬКОВОГО КОМПОНЕНТУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ І ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

SWOT-аналіз європейської та євроатлантичної інтеграції України у військовій сфері

Таблиця 3.1. SWOT-аналіз європейської та євроатлантичної інтеграції України у військовій сфері

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> ○ Глибоке реформування сфери національної безпеки та оборони ○ Врівноваження стабільності внутрішньополітичної ситуації ○ Зростання рівня довіри громадян до влади та до Збройних Сил України ○ Покращення забезпечення ЗСУ відповідно до міжнародних стандартів ○ Зростання інвестиційної привабливості держави 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Військове протистояння на Сході України та Анексія Криму ○ Підвищення соціальної напруги суспільства ○ Збільшення фінансування на військову модернізацію відповідно до міжнародних стандартів ○ Значна кількість технічного забезпечення, яке потребує вилучення та утилізації ○ Нестабільна економічна ситуація в країні
Можливості	Загрози

<ul style="list-style-type: none"> ○ Покращення іміджу України на міжнародній арені та зростання її авторитету ○ Вклад в підтримку колективної системи безпеки європейського регіону ○ Отримання фінансової допомоги на реформування сектору оборони ○ Врегулювання відносин з Російською Федерацією, конфлікту на Сході; повернення анексованого Криму ○ Участь українських військовослужбовців у міжнародних миротворчих операціях та місіях 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Зростання військової напруги у відносинах з Російською Федерацією ○ Збільшення військової присутності РФ на території України ○ Вплив НАТО та ЄС на прийняття деяких рішень в оборонній сфері ○ Удар по українським військовим підприємствам через втрату російських оборонних замовлень ○ Збільшення кількості військових, які зобов'язані брати участь у міжнародних миротворчих місіях
---	---

Загалом можна сказати, що європейська та євроатлантична інтеграція у сфері національної безпеки та оборони має переважну кількість позитивних наслідків та можливостей для нашої держави. Вона є рушійною силою фундаментальних реформ у військовій сфері, покращення стану Збройних Сил України та матеріально-технічного забезпечення відповідно до міжнародної стандартизації, зокрема у системі кодифікації, протиповітряній обороні, військово-морських, військово-повітряних силах, сухопутних військах та розвідувальних органах. Україна має можливість глибокими реформами отримати боєздатну, ефективну армію, яка буде певним гарантом збереження суверенітету, територіальної цілісності, непорушності кордонів та стане важливим компонентом підтримання міжнародної стабільної безпекової ситуації в європейському регіоні.

Можливості – це тенденції, які при правильній відповідній реакції, дадуть змогу Україні досягти поставлених стратегічних цілей в зовнішньому середовищі.

Загрози в основному виникають через агресивну зовнішню загарбницьку політику Російської Федерації, проте, у зрівнянні з можливостями та сильними сторонами набуття Україною членства в ЄС та НАТО, є лиш маловірогідним припущенням негативного розвитку подій.

Таблиця 3.2. Використання можливостей для усунення загроз

Можливості						
Загрози		Покращення іміджу України на міжнародній арені та зростання її авторитету	Вклад в підтримку колективної системи безпеки європейського регіону	Отримання фінансової допомоги на реформування сектору оборони	Врегулювання відносин з Російською Федерацією, конфлікту на Сході; повернення анексованого Криму	Участь українських військовослужбовців у міжнародних миротворчих операціях та місіях
	Зростання військової напруги у відносинах з Російською Федерацією	Зниження військової напруги через підтримку України іншими державами	Зникнення конфлікту з Росією через підтримку України НАТО	Боездатна та ефективна армія, як результат реформи і зниження напруги конфлікту	Зникнення конфлікту, налагодження рівних відносин з Росією	Залучення підтримкою миротворчих місій на території України
	Збільшення військової присутності РФ на території України	Зменшення військової присутності РФ на території України	Зникнення військової присутності РФ на території України	Зменшення військової присутності в результаті активних дій боездатної армії	Налагодження відносин з РФ, повернення анексованого Криму	Допомога міжнародних організацій у врегулюванні конфлікту з РФ

Вплив НАТО та ЄС на прийняття деяких рішень в оборонній сфері	Невтручання організацій у процес прийняття рішень	Незалежність від НАТО та ЄС у прийнятті рішень	Посилення впливу та залежності на прийняття рішень	Зростання могутності держави, самостійність у прийнятті рішень	Рівні взаємовідносини з НАТО та ЄС
Удар по українським військовим підприємствам через втрату російських оборонних замовлень	Нові замовлення від міжнародних партнерів	Налагодження співпраці з іноземними замовниками	Активна робота підприємств по виготовленню національних замовлень	налагодження співпраці з російськими оборонними замовленнями	Постачання оборонних замовлень на забезпечення миротворчих місій
Збільшення терористичної загрози Україні як частини Європи	Виключення можливості і терористичної загрози Україні	Мінімізація терористичної загрози Україні	Зменшення загрози терористичного нападу	Мінімальні варіанти терористичного нападу на Україну	Недопустимість терористичного нападу на територію України

Таблиця 3.3. Використання сильних сторін для нейтралізації загроз

Загрози						
Сильні сторони		Зростання військової напруги у відносинах з Російською Федерацією	Збільшення військової присутності РФ на території України	Вплив НАТО та ЄС на прийняття деяких рішень в оборонній сфері	Удар по українським військовим підприємствам через втрату російських оборонних замовлень	Збільшення терористичної загрози Україні як частини Європи

Глибоке реформування сфери національної безпеки та оборони	Зниження військової напруги з РФ	Зникнення військової присутності РФ на території України	Високі стандарти сфери оборони, самостійність прийняття рішень	Налагодження нових міжнародних зв'язків та замовлень	Зникнення можливості терористичної загрози Україні
Врівноваження стабільності і внутрішньої політичної ситуації	Врегулювання відносин з РФ	Неможливість військової присутності на території України	Довіра НАТО та ЄС у прийнятті Україною рішень	Отримання нових оборонних замовлень від міжнародних партнерів	Мінімізація терористичної загрози на території України
Зростання рівня довіри громадян до влади та до Збройних Сил України	Зменшення військової напруги з РФ	Зникнення військового конфлікту з РФ, налагодження відносин	Самостійність України у прийнятті військових рішень	Збільшення кількості національних оборонних замовлень	Неможливість терористичного нападу на громадян України
Покращення забезпечення ЗСУ відповідно до міжнародних стандартів	Врегулювання відносин та існуючого конфлікту	Неможливість ескалації конфлікту з РФ	Довіра міжнародних інституцій в прийнятті рішень у сфері оборони	Нові оборонні замовлення для підтримання стандартизації НАТО	Зменшення терористичної загрози Україні
Зростання інвестиційної привабливості держави	Залучення підтримкою міжнародних партнерів у врегулюванні конфлікту з РФ	Підтримка НАТО та ЄС у знищенні військової присутності РФ на території України	Самостійність України у прийнятті військових рішень	Залучення інвестицій для збільшення кількості реалізації оборонних замовлень	Мінімізація терористичної загрози на території України

Таблиця 3.4. Використання можливостей для компенсації слабких сторін

Можливості

Слабкі сторони		Покращення іміджу України на міжнародній арені та зростання її авторитету	Вклад в підтримку колективної системи безпеки європейського регіону	Отримання фінансової допомоги на реформування сектору оборони	Врегулювання відносин з Російською Федерацією, конфлікту на Сході; повернення анексованого Криму	Участь українських військовослужбовців у міжнародних миротворчих операціях та місіях
	Військове протистояння на Сході України та Анексія Криму	Зникнення військового протистояння та повернення Криму	Налагодження відносин з Росією	Зменшення напруженості військового протистояння	Врегулювання конфлікту	Взаємовигідний обмін та участь в миротворчих операціях
	Підвищення соціальної напруги суспільства	Підвищення рівня довіри до влади	Зменшення соціальної напруги громадян	Збільшення рівня довіри громадян до ЗСУ	Стабілізація внутрішньополітичної ситуації	Врівноваження ситуації в суспільстві
	Збільшення фінансування на військову модернізацію відповідно до міжнародних стандартів	Надання Україні фінансової допомоги	Підтримка фінансування реформ від НАТО та ЄС	Зменшення витрат на реформування системи оборони	Утворення боєздатної та ефективної армії	Проведення програм із залучення фінансування міжнародних донорів
	Значна кількість технічного забезпечення, яке потребує вилучення та утилізації	Допомога міжнародних партнерів у процесі утилізації	Спільні програми З НАТО з утилізації технічного забезпечення	Прискорення процесу утилізації технічного обладнання	Допомога в утилізації офіцерів та військовослужбовців, які були залучені в АТО	Обмін досвідом з міжнародними партнерами та їх допомога

	Нестабільна економічна ситуація в країні	Покращення економічної ситуації в Україні шляхом залучення інвестицій	Активна співпраця з країнами-членами НАТО та ЄС в економічній сфері	Покращення стабільності економічної ситуації в Україні	Значна стабілізація економічної ситуації в Україні	Налагодження економічних зв'язків з іноземними державами
--	--	---	---	--	--	--

Таблиця 3.5. Використання сильних сторін для реалізації можливостей

Можливості						
Сильні сторони		Покращення іміджу України на міжнародній арені та зростання її авторитету	Вклад в підтримку колективної системи безпеки європейського регіону	Отримання фінансової допомоги на реформування сектору оборони	Врегулювання відносин з Російською Федерацією, конфлікту на Сході; повернення анексованого Криму	Участь українських військовослужбовців у міжнародних миротворчих операціях та місіях
	Глибоке реформування сфери національної безпеки та оборони	Ще більше зростання авторитету та покращення іміджу	Покращення рівня професійності української армії відповідно до міжнародних стандартів	Постійне впровадження проектів по фінансуванню оборонної сфери України	Налагодження рівних відносин з Росією	Постійне залучення українських військових до миротворчих місій
	Врівноваження стабільності внутрішньої політичної ситуації	Встановлення нових контактів з іноземними державами	Високий рівень довіри міжнародних інституцій до України	Модернізація сектору національної безпеки та оборони	Врегулювання відносин з РФ	Підвищення рівня професійності українських військовослужбовців

	Зростання рівня довіри громадян до влади та до Збройних Сил України	Встановлення нових звязків з країнами в сфері оборони	Підвищення авторитету у України та її інвестиційної привабливості	Боездатна, сильна та ефективна армія	Стабілізація внутрішньої соціальної напруги серед громадян	Покращення іміджу українських військових серед громадян України та іноземних держав
	Покращення забезпечення ЗСУ відповідно до міжнародних стандартів	Покращення іміджу України на міжнародній арені	Участь в нових проектах стосовно питань оборони	Глибоке реформування сектору оборони	Врівноваження відносин з РФ та конфлікту на Сході	Переїняття професійного досвіду військовослужбовців від міжнародних партнерів
	Зростання інвестиційної привабливості держави	Залучення інвестицій в Україну	Високий рівень довіри до України на міжнародній арені	Реалізація нових проектів в сфері оборони	Врегулювання економічних відносин з РФ	Покращення іміджу України у військовій сфері

Таблиця 3.6. Критична матриця. Результат впливу слабких сторін на загрози

Загрози						
Слабкі сторони		Зростання військової напруги у відносинах з Російською Федерацією	Збільшення військової присутності РФ на території України	Вплив НАТО та ЄС на прийняття деяких рішень в оборонній сфері	Удар по українським підприємствам через втрату російських оборонних замовлень	Збільшення терористичної загрози Україні як частини Європи

Військове протистояння на Сході України та Анексія Криму	Ескалація конфлікту на Сході	Посилння військової присутності РФ на території України	Збільшення залежності України від НАТО та ЄС у прийнятті рішень	Повне розірвання співробітництва з РФ	Посилення терористичної загрози на території України
Підвищення соціальної напруги суспільства	Збільшення соціальної напруги суспільства	Внутрішні конфлікти між громадянами на фоні високої напруженості ситуації	Недовіра громадян до влади	Дестабілізація української оборонної промисловості	Збільшення занепокоєння громадян
Збільшення фінансування на військову модернізацію відповідно до міжнародних стандартів	Погіршення економічних показників та розтрат у звязку з конфліктом	Погіршення економічної ситуації в Україні	Певна залежність від міжнародних інституцій у процесі прийняття рішень	Погіршення економічних показників оборонної промисловості	Зменшення терористичної загрози в Україні
Значна кількість технічного забезпечення, яке потребує вилучення та утилізації	Зростання соціальної напруги серед військовослужбовців	Недосконалість технічного обладнання для врегулювання конфлікту	Запровадження спільних програм з НАТО по утилізації зброї	Орієнтир на отримання нових замовлень для технічного забезпечення України	Посилення соціальної напруги громадян
Нестабільна економічна ситуація в країні	Погіршення економічної ситуації в Україні	Значне зниження інвестиційного клімату	Посилення залежності від міжнародних організацій	Погіршення ефективності українського оборонно-промислового комплексу	Збільшення терористичної загрози Україні

З проведеного SWOT-аналізу було отримано дані про можливості та сильні сторони європейської та євроатлантичної інтеграції України, які сприятимуть подальшому розвитку держави, а також загрози на міжнародній арені та слабкі сторони сьогоденної внутрішньополітичної ситуації в державі.

Завдяки SWOT-аналізу можна побудувати сценарії подальшого розвитку відносин з ЄС та НАТО з питань інтеграції, зокрема у військовій сфері. Загрози, які виникають можна попередити та вирішити за допомогою можливостей та сильних сторін.

Системний аналіз

1. Побудова конфігурації політичної ситуації

1.1. Визначення геополітичної ситуації в регіоні

Європейський регіон.

Однією з важливих складових геополітичного становища в регіоні є геополітична складова України як перетину інтересів Російської Федерації та Європи. Присутній воєнний конфлікт на Сході України та незаконна анексія частини території України.

1.2. Визначення суб'єктів

Суб'єктами, що мають основне відношення до процесу європейської та євроатлантичної інтеграції України у військовій сфері є: Організація Північноатлантичного договору, Європейський Союз, Україна, Російська Федерація.

1.3. Визначення інтересів суб'єктів

НАТО: підтримка колективної безпеки в європейському регіоні. Перспектива вступу України до Організації.

ЄС: набуття Україною членства в організації як сильної, суверенної європейської держави.

Україна: набуття повноправного членства в НАТО та ЄС, врегулювання конфлікту на Сході з Російською Федерацією, повернення анексованого Криму.

Російська Федерація: Приєднання до території РФ східної частини України, визнання міжнародною спільнотою Криму як російської території, розконсолідація українського суспільства.

1.4.Визначення об'єкту стосовно якого суб'єкти вступили у взаємовідносини

Європейська та євроатлантична інтеграція України у військовій сфері

1.5. Особливості регіону

Україна виступає своєрідною буферною зоною між Європою та Азією, між впливовою міжнародною організацією – ЄС, та однією з наддержав – Російською Федерацією.

1.6.Визначення суб'єктів, інтереси яких співпадають:

1 група: НАТО-ЄС.

2 група: НАТО-ЄС-Україна.

1.7.Визначення суб'єктів, інтереси яких протилежні

1 група: НАТО-ЄС-Україна ↔ Російська Федерація;

2 група: Україна ↔ Російська Федерація.

1.8.Визначення проблем, котрі вирішує кожен суб'єкт

НАТО: Врегулювання конфлікту України з РФ, підтримка належної безпекової ситуації в регіоні.

ЄС: Досягнення Україною відповідних стандартів та норм організації.

Україна: Врегулювання конфлікту на Сході, повернення анексованого Криму, досягнення норм та стандартів НАТО та ЄС у військовій сфері.

Російська Федерація: Визнання міжнародною спільнотою законності анексії Криму, послаблення України.

2.Визначення цілей

2.1.Визначення цілей кожного суб'єкта

НАТО: Україна як повноправний член НАТО.

ЄС: Україна набуває членства в Європейському Союзі як держава, яка відповідає всім вимогам, нормам та принципам організації.

Україна: набуття повноправного членства в НАТО та ЄС.

Російська Федерація: захоплення східної частини України та приєднання її до території РФ, розконсолідація суспільства.

2.2.Визначення спільних цілей

Європейська та євроатлантична інтеграція України у військовій сфері

2.3.Визначення протилежних цілей

Збереження державності. Підтримка колективної безпеки в європейському регіоні. Приєднання частини території до своєї держави.

Сценарії розвитку європейської та євроатлантичної інтеграції України у військовій сфері

1. Позитивний сценарій розвитку.

Україна продовжує активну європейську та євроатлантичну інтеграцію у сфері національної безпеки та оборони. НАТО та ЄС забезпечують фінансування

деяких програм, пов'язаних з реформування системи оборони. Проведено значну роботу по модернізації матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України відповідно до міжнародної стандартизації НАТО. Україна продовжує направляти своїх військовослужбовців на участь в миротворчих місіях та операціях. Проведено утилізацію та списання непотрібної техніки, обладнання та зброї. Україна налагодила співпрацю з Альянсом з питань попередження та усунення наслідків природних катастроф та надзвичайних ситуацій. Активно проводяться програми по навчання та професійній підготовці українських військовослужбовців закордоном. Уніфіковано законодавство України у сфері національної безпеки та оборони згідно з міжнародними нормами Європейського Союзу. Україна отримала сильну, боєздатну та ефективну армію. Врегульовано конфлікт на Сході України, знищено військову присутність Російської Федерації на території України, встановлення рівних та взаємовигідних відносин України з РФ. Повернено анексований Крим. Українські оборонно-промислові підприємства активно співпрацюють з міжнародними замовниками, Україна постачає зброю власного виготовлення закордон. Значно підвищено авторитет України та її імідж на міжнародній арені. Збільшився рівень довіри до України від іноземних держав та інституцій, Україна самостійна у прийнятті рішень в сфері національної безпеки та оборони. Підвищився інвестиційний клімат. Як результат досягнення кінцевої цілі – набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору та Європейському Союзі.

2. Негативний сценарій розвитку.

Україна не виконує зобов'язання та план дій щодо європейської та євроатлантичної інтеграції у військовій сфері. ЄС та НАТО зменшують або припиняють фінансування програм по модернізації матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України відповідно до міжнародної стандартизації НАТО. Українські військовослужбовці не беруть участі у миротворчих місіях та операціях. Не було проведено або проведено частково утилізацію та списання непотрібної техніки, обладнання та зброї. Україна не співпрацює з Альянсом з

питань попередження та усунення наслідків природних катастроф та надзвичайних ситуацій. Не проводяться програми по навчання та професійній підготовці українських військовослужбовців закордоном. Українське законодавство у сфері національної безпеки та оборони недосконале та не відповідає міжнародним нормам Європейського Союзу. Україна Все ще не отримала сильну, боєздатну та ефективну армію. Конфлікт на Сході України не врегульовано, не знищено військову присутність Російської Федерації на території України, не встановлено рівних та взаємовигідних відносин України з РФ. Можлива ескалація конфлікту з РФ, розконсолідація суспільства, посилення соціальної напруги громадян та погіршення внутрішньополітичної ситуації в країні. Анексований Крим не повернено. Українські оборонно-промислові підприємства втратили багато замовлень, оборонно-промислові підприємства занепадають. Погіршився авторитет України та її імідж на міжнародній арені. Рівень довіри до України від іноземних держав та інституцій зменшився, Україна частково залежна від міжнародних інституцій у прийнятті рішень в сфері національної безпеки та оборони. Знизився інвестиційний клімат. Кінцевої цілі – набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору та Європейському Союзу – не досягнуто, призупинено або можливо досягти дуже повільними темпами в подальшій перспективі.

3. Реальний сценарій розвитку.

Україна робить все можливе для ефективною та якнайшвидшої європейської та євроатлантичної інтеграції у сфері національної безпеки та оборони. Продовжується реалізація програм спільної співпраці з попередження, уникнення та усунення наслідків катастроф та надзвичайних ситуацій. Надається фінансування на модернізацію матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил. Поступово росте сила, могутність, боєздатність та ефективність армії. Зменшується кількість військовослужбовців, що робить Збройні Сили більш ефективними. Українське законодавство відповідає міжнародно-правовим нормам Європейського Союзу. Стандартизовано систему кодифікації згідно

норм НАТО. Рівень забезпечення Збройних Сил відповідає міжнародним стандартам. Зростає престиж українських військовослужбовців та рівень довіри до них громадян України. Зростає також їх професійність та авторитет на міжнародній арені. Українські військовослужбовці постійно беруть участь в міжнародних миротворчих операціях та місіях. Постійно проводяться навчання та професійна підготовка військовослужбовців закордоном. Зростає авторитет та імідж України на міжнародній арені. Припиняють своє існування так звані «ЛНР» та «ДНР». Поступово встановлюються рівноправні відносини з Російською Федерацією. Україна отримала перспективу повернення анексованого Криму. Україна поступово та впевнено йде до своєї кінцевої цілі – набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору та Європейському Союзі.

Контент-аналіз

В ході дослідження було проаналізовано новини офіційного сайту Організації Північноатлантичного договору за період 2014-2019 років та проведено компаративний аналіз кількості згадувань про Україну та Грузію.

Вибір Грузії обґрунтований тим, що Україна та Грузія мають приблизно схожі умови для потенційного набуття членства в НАТО.

Таблиця 3.7. Контент-аналіз повідомлень

Кількість повідомлень про Україну	49
Кількість повідомлень про Грузія	27

Графік 3.1. Співвідношення кількості повідомлень

Кількість повідомлень на сайті НАТО про Україну переважає майже вдвічі, що може свідчити про підвищений інтерес міжнародної спільноти до України та до наявного конфлікту на Сході з Російською Федерацією.

Таблиця 3.2. Кількість повідомлень про Україну та Грузію по роках

Повідомлення про Україну						
Рік	2019	2018	2017	2016	2015	2014
Кількість повідомлень	11	9	8	4	14	3
Повідомлення про Грузію						
Рік	2019	2018	2017	2016	2015	2014
Кількість повідомлень	5	8	7	1	6	0

Графік 3.2. Кількість повідомлень про Україну

Графік 3.2. Кількість повідомлень про Грузію

Проаналізувавши кількість повідомлень по роках, можна зробити висновок, що період після 2014 року став поштовхом до підвищеного інтересу до України та активізацією співпраці. Підґрунтям для цього стали події 2014 року в Україні, початок збройної агресії Російської Федерації на Сході України та чітко задекларований курс України на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Як і в Грузії, так і в Україні прослідковується тенденція до підвищення активності та співпраці з НАТО з кожним роком. Це дає цим двом країнам можливість для подальшої активізації співпраці з Альянсом та потенційного набуття членства в організації.

ВИСНОВКИ

Проблема забезпечення національної безпеки є одним із ключових чинників, що зумовлюють вибір зовнішньополітичних пріоритетів держави або об'єднання держав.

Україна, враховуючи її геополітичне, відіграє одну з ключових ролей у підтримці колективної безпеки на європейській політичній арені. На жаль, враховуючи виклики сьогодення, Україна не може повністю забезпечити свою національну безпеку. Тому в ході історичних конфліктів, збройної агресії та сутичок все ж таки було обрано вектор європейської та євроатлантичної інтеграції. Це дасть Україні змогу вийти на новий рівень розвитку держави, глибокого реформувати сектору національної безпеки та оборони, а також зберегти свій суверенітет і територіальну цілісність.

До основних напрямів державної політики з питань національної безпеки Закон України «Про Основи національної безпеки України» відносить, серед іншого, забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу.

Під час періоду становлення і формування Збройних Сил України були закладений фундамент сучасного українського війська, створено Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, види Збройних Сил України, системи управління та забезпечення військ.

За результатами виконання Державної програми реформування та розвитку Збройних Сил України протягом 2001–2005 років відбулися суттєві зміни у структурі Збройних Сил та системі управління силами. Зокрема, був запроваджений функціональний принцип побудови Збройних Сил та їх застосування. Здійснено розподіл функцій та повноважень між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил України. Функціональними структурами Збройних Сил стали Об'єднані сили швидкого реагування, Основні сили оборони і Стратегічні резерви. Пріоритет у формуванні був наданий Об'єднаним силам швидкого реагування.

Укладення Угоди про асоціацію становить логічний етап еволюції відносин між Україною та ЄС, спрямований на реалізацію законодавчо визначених зовнішньополітичних прагнень нашої держави у напрямку європейської інтеграції. Поглиблення співробітництва України і Європейського Союзу за Угодою про асоціацію не становить загрози обмеження державного суверенітету України у військовій сфері з огляду на відсутність юридичних зобов'язань щодо членства України в ЄС, а відтак і відсутність щодо неї зобов'язань держави-члена.

Визначення Угодою нечітких юридичних зобов'язань у сфері військового співробітництва надає Україні широкий арсенал засобів для реалізації національних інтересів та пріоритетів внутрішньодержавної оборонної політики. Наявність низки норм, що гарантують захист національних інтересів держави у військово-політичній сфері регулюють специфіку інституційного механізму співпраці сторін, що ґрунтується на принципі консенсусу, який дозволяє враховувати інтереси обох сторін при ухваленні відповідних рішень та виключає можливість прийняття рішень всупереч позиції України без її згоди.

В ході практичного дослідження було використано метод системного аналізу, компаративний метод дослідження, swot-аналіз, прогностичний метод, контент-аналіз.

В ході системного аналізу було проаналізовано Україну як складову системи колективної безпеки європейського регіону, визначено ключові суб'єкти, які стосуються теми даного дослідження, визначено проблеми, цілі та інтереси кожного із суб'єктів.

В ході swot-аналізу було визначено сильні та слабкі сторони військової інтеграції України до НАТО та ЄС, а також загрози та можливості, які виникають в результаті вибраного вектору впровадження зовнішньополітичного курсу. Також було складено порівняльні матриці, які дали змогу передбачити можливі варіанти розвитку подій.

За допомогою прогностичного методу дослідження було складено позитивний, негативний та найбільш реальний сценарії розвитку європейської та євроатлантичної інтеграції України у військовій сфері, що дало можливість побачити різні варіанти подальшого розвитку подій.

З допомогою контент-аналізу та використаного компаративного методу дослідження було проведено порівняння кількості згадувань у новинах офіційного сайту НАТО щодо України та Грузії за період 2014-2019 років. Враховуючи, що потенціал щодо набуття повноправного членства в Організації є приблизно однаковим, було виявлено, що кількість згадувань про Україну є вдвічі вищою. Це може бути спричинено наявним конфліктом на сході України та відповідно підвищеним інтересом міжнародної спільноти до нашої держави.

Отже, європейська та євроатлантична інтеграція нині стала одним із визначальних напрямів розвитку України. Цей курс є вагомим складником європейського вибору українського народу. Успішність його реалізації прискорить перетворення України на сучасну європейську державу, посилить її роль як важливого учасника міжнародних процесів на євроатлантичному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України: матеріали 14-ї регіон. наук.-практ. конф. 18 травня 2017 року м. Дніпро / за заг. ред. Л.Л. Прокопенка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2017. – 324 с.
2. Актуальні проблеми інтеграції України в НАТО: громадська думка та експертні оцінки: Зб. науково-аналітичних матеріалів / Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України / В.П. Горбулін (ред.). – К. : Євроатлантикінформ, 2005. – 224с.
3. Баштанник В., Суліма Є. Удосконалення управлінської діяльності у системі зовнішньої політики України: методологія проблеми // Вісник Нац. академії держ. упр. при Президентові України. – 2003. – № 3. – С. 52-65. Войтович П. П. Зовнішня політика держави / П. П. Войтович.
4. Балабин В. В. Міжнародні відносини і євроатлантичне майбутнє України: Підручник / Балабин В. В., Безносюк О.О., Заруба О. Г. [та ін.]; За заг. ред. Балабіна В. В. – К.: ТОВ “Інфодрук”, 2008. – 358 с.
5. Біла Катерина Олегівна. Особливе партнерство Україна-НАТО як проблема національної та європейської безпеки: Дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка – К., 2002. – 197с.
6. Василик М.А. Политология. – СПб., 1999. – С. 7.

7. Відносини Україна – НАТО: економічні аспекти / Інститут трансформації суспільства / Олег І. Соскін (ред.). – К. : ІТС, 2003. – 119с.
8. Віднянський С.В. Зовнішня політика України: еволюція концептуальних засад та проблеми реалізації / Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. // Український історичний журнал. - 2011. - № 4. - С. 55-76.
9. Власенко Вікторія Іванівна. Українська преса як фактор впливу на міжнародну діяльність держави (проблеми становлення і розвитку відносин України та НАТО у 90-х роках): Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.08 / Київський національний ун-т ім. Т.Шевченка. Інститут журналістики. – К., 2000. – 24 с.
10. Войтович П. П. Зовнішня політика держави: визначення змісту поняття / П. П. Войтович.
11. Вплив євроатлантичної інтеграції на соціально-економічне та політичне становище України / Ребкало В. А., Козаков В.М. – К.: Т-во "Знання України", 2007. – 24 с.
12. Гайдуков Л. Альянс без погонів. Наукова та освітня складові в сучасній діяльності НАТО і євроатлантичній інтеграції України / Гайдуков Л. // Політика і час (ПіЧ). – 2006. – №6. – С. 3.
13. Гладенко О. М. Правові основи зовнішньополітичної діяльності ЄС за Лісабонським договором: український контекст / О. М. Гладенко //«Науковий вісник Академії муніципального управління: Сер. «Право». – № 1. – 2010. Іван Городиський ISSN 2078-4333. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2014. Випуск 36
14. Горенко, Олег Миколайович. Соціально-політичний вимір європейської інтеграції та Україна / О. М. Горенко; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: [Ін-т історії України НАН України], 2002. – 169с.
15. Гороховская Е. В. Лиссабонский договор государств-членов Европейского союза в свете реформирования системы управления ЕС: общая характеристика /Е. В. Гороховская // Альманах міжнародного права . – 2010. – Вип. 2. – С. 176–183.

16. Демократичні трансформації в процесі підготовки до членства в НАТО. Досвід країн-кандидатів для України: Аналітична доповідь / Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України / – К., 2002. – 53с.
17. Дергачов О. П., Корендович В. С., Мітряєва С. І., Муляр Г. М., Мунтіян В. І. Європейський Союз і НАТО – випробування для України: Зб. наук. статей. – К. : УНІСЕРВ, 2002. – 91 с.
18. Ейнсбур Ф. Альянс з розрахунку / Ф. Ейнсбур // Світ у 2015 році : український випуск. – 2015. – С. 26.
19. Європейська інтеграція України сьогодні: проблеми, виклики, завдання [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://dif.org.ua/article/evropeyska-integratsiya-ukraini-sogodni-problemi-vikliki-zavdannya-dumka-ekspertiv>
20. Європейська та євроатлантична інтеграція. Transition book [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-presentation_2019/8.2019/transition-book-final-stisnuto.pdf.
21. Європейська інтеграція України: внутрішні чинники і зовнішні впливи (Аналітична доповідь Центру Разумкова) // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 4–5. – С. 2–54.
22. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002-2011 роки: Послання Президента України до Верховної Ради України. 30 квітня 2002 р. // Урядовий кур'єр. – 2002. – 4 черв.
23. Європейський оборонний союз [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/02/27/7062233/>
24. Європейський Союз. Консолідовані договори / Наук. ред. В.І. Муравйова.- К., 1999. – С.16.
25. Єлисеєв К. Україна і ЄС: партнерство-асоціація-членство // Дзеркало тижня. – 2009. – №16 (744). – С.23

26. Звернення Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» від 5 грудня 1991 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1927-12>.
27. Зленко А.М. Зовнішньополітична стратегія і дипломатія України: Підручник. – К., 2008.
28. Зовнішня політика і безпека [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/dialogue/foreign-policy>.
29. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія / За заг. ред. Ф.Г. Ващука. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 560 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/integratsiya-u-ramkah-asotsiatsiyi-dynamika-vykonannya-ugody-mizh-ukrayinoyu-i-yes-3-e-vydannya/>.
30. Контури європейської безпеки: процес створення / Вонсович О.С. – К.: Т-во "Знання України", 2007. – 24 с.
31. Кордон М. В. Європейська та євроатлантична інтеграція України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. В. Кордон. – 2-ге вид. – Київ: Центр учб. літ., 2010. – 171 с
32. Копійка В.В. Європейський Союз: Досвід розширення і Україна. – К., 2005.
33. Копійка В.В. Розширення Європейського Союзу та Україна: Монографія. – К., 2008.
34. Крапивін О.В., Тодоров І.Я. Євроатлантична інтеграція України. Навчальний посібник для студентів спеціальностей «історія», «політологія», «журналістика» та «міжнародні відносини». – Донецьк, Донецький національний університет, 2007. – 328 с
35. Людмила Чекаленко. Зовнішня політика України: теорія і практика [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://personal.in.ua/article.php?ida=607>.

36. Мальський М., Занько Ю., Мацях М. Проблеми наукового дефініювання та особливості наукової інтерпретації поняття зовнішньої політики // Вісник Львів. Ун-ту. – 2004. – Вип. 11. – С. 3-11. – (Сер.: Міжнародні відносини).
37. Міжнародна конференція «Роль міжнародних організацій в національній безпеці України» (виступи учасників) // Національна безпека і оборона. – 2013. – № 6. – С. 20 – 45
38. Міністерство оборони України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: www.mil.gov.ua/ministry.
39. НАТО та євроатлантична інтеграція України: Метод. посіб. з англ. мови для слухачів спец. "Державне управління" / Національна академія держ. управління при Президентові України; Одеський регіональний ін-т держ. управління / Валентина Михайлівна Кривцова (ред.), Лілія Львівна Шатух (уклад.). – О. : ОРІДУ НАДУ, 2005. – 103с
40. О. Білоус, І.Доцяк, В.Климончук Євроатлантична інтеграція України: проблеми та перспективи. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Івано-Франківськ, 2007. – 108с.
41. Операції НАТО / Дробіт В. М., Семіков О. В, Фурашев В. М. – К.: Т-во "Знання України", 2007. – 24 с.
42. Організація Північноатлантичного Договору та співробітництво України з НАТО: Інформ. матеріал до засідання Ради національної безпеки і оборони України. – Б.м., 2002. – 27с. Особливе партнерство між Україною та НАТО: Нормативно-правова та організаційна база. – Б.м., 200-. – 16с.
43. Основні напрями зовнішньої політики України, схвалені Постановою Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>.
44. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС / В. Сіденко (керівник проекту) та ін. – Київ: Заповіт, 2018. – 214с.
45. Питання Воєнної доктрини України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702/2005/ed20150926>.

46. Полторацький Олександр Сергійович. Роль НАТО у формуванні сучасної системи міжнародної безпеки: Автореф. дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – К., 2003. – 18с.
47. Поліщук О. На євроатлантичному просторі безпеки: [НАТО] / Поліщук О. // Політика і час (ПіЧ). – 2006. – №10. – С. 22.
48. Постанова Верховної Ради Української РСР від 25 грудня 1990 р. «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/581-12>.
49. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakononline.com.ua/documents/show/235821_235886.
50. Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-%D0%BF>.
51. Правові засади європейської та євроатлантичної інтеграції України: досягнення та перспективи: матеріали учасників заочної науково-практичної конференції (Львів, 31 жовтня 2017 року). – Львів: ННПП НУ «Львівська Політехніка», 2017. – 157 с.
52. Про Основні напрями зовнішньої політики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>.
53. Про Цільовий план Україна - НАТО на 2009 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/2009>.
54. Про затвердження Державної цільової програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008-2011 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/594-2008-%D0%BF>.

55. Про Стратегію національної безпеки України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>.
56. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
57. Пошедін О. І. Воєнна безпека України в контексті співробітництва з Європейським Союзом / О. І. Пошедін // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України : наук. журн. – 2014. – № 3. – С. 53 – 59.
58. Розвиток спільної оборони й безпеки [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.fpri.kiev.ua/articles_view/rozvitok-spilnoi-oboroni-i-bezpeki-stav-najrozumnishim-krokom-es-mogerini/.
59. Снігир О. Європейська політика безпеки та оборони: стратегічні аспекти співпраці України з ЄС – визначення напрямів та формату / О. Снігир [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/November/2>
60. Сидорук Т.В. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства: монографія. – Львів: ПАІС, 2012. – 444 с.
61. Сидорук Т.В. Вплив позицій держав-членів на формування стратегічної відповіді ЄС на російсько-український конфлікт // Зовнішні справи (UA Foreign Affairs). – 2015. – № 9. – С. 17 – 21.
62. Східне партнерство ЄС: Додаткові можливості для євроінтеграції України / [І.Ф.Газізуллін, М.М.Гончар, О.В.Коломієць [та ін.]; за ред. В.Мартинюка; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К.: [Агентство «Україна»], 2009. – 84 с.
63. Угода про асоціацію між Україною та ЄС // [Електронний ресурс]. – Цит. 14.01.2015 р. – Режим доступу: - <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevroit/doccatalog/document?id=56219>
64. Угода між Європейським Союзом і Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_648.

65. Угода між Україною та Європейським Союзом про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_750/sp:wide-
66. Угода про асоціацію між Україною і Європейським Союзом. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association>.
67. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_012.
68. Угода між Європейським Союзом та Україною щодо участі України у Поліцейській Місії Європейського Союзу (ПМЄС) у Боснії і Герцеговині (БіГ) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_356.
69. Угода про асоціацію [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>.
70. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України» від 28 квітня 2014 року «Про скасування деяких рішень Ради національної безпеки і оборони України» та визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/2014>.
71. Указ Президента України від 11 червня 1998 року № 615 «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу». – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.
72. Указ Президента України від 14 вересня 2000 року № 1072 «Про програму інтеграції України до Європейського Союзу». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00>.

73. Україна - НАТО: майбутнє в руках минулого: Зб. матеріалів / Людмила Шангіна (ред.україномов.частини), Наталя Партач (ред.україномов.частини). – К. : Заповіт, 2004. – 176с.
74. Україна-НАТО: "за" та "проти" / Палій О. А. – К.: Т-во "Знання України", 2007. – 24 с.
75. Україна-НАТО: стратегічне партнерство: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний науково-технічний ун-т; Луцький біотехнічний ін-т; Центр інформації та документації НАТО в Україні / Ю.М. Бугай (ред.), П.Б. Вовк (упоряд.), Г.С. Стеценко (ред.). – Луцьк : Надстир'я, 2001. – 360с. Вип. 5 – 360с.
76. Ціватий В.Г. Інституціональний вимір зовнішньої політики у контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України (теоретико-методологічний аспект) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Збірник наукових праць / Інститут історії України НАН України. – Вип. 16. – К., 2007.
77. Чиркин В.Е. Основы сравнительного государственоведения. – М., 1997. – С. 15.
78. Юрковський Д. Ю. Європейська інтеграція – стратегічний пріоритет зовнішньополітичної діяльності України / Д. Ю. Юрковський – 2007. – 24 с.
79. Declaration on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence. Cologne European Council Presidency Conclusions, 1999, 3-4 June // Bulletin Quotidien Europe. Agence Europe.-N7480.- 1999.- 6 June.- P.16.North Atlantic Treaty Organization [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nato.int/cps/uk/natohq/index.htm>.
80. Frankel J. The Making of Foreign Policy. – London, 1963. – P. 15.
81. NATO and the EU's European Security and Defense Policy. Hearing before the Subcommittee on European Affairs of the Senate Committee on Foreign Relations (S. Hrg. 106-572). United States Senate. - 106th Congress. - March 9, 2000.- Washington: US Government Printing Office, 2000.

ДОДАТКИ

Україна-НАТО

№	Дата	Заголовок	Посилання
1	28 Nov. 2019	НАТО здійснює огляд наукового співробітництва з Україною	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_171433.htm?selectedLocale=uk
2	31 Oct. 2019	ЗАЯВА КОМІСІЇ УКРАЇНА-НАТО - КИЇВ, 31 ЖОВТНЯ 2019	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/official_texts_170408.htm?selectedLocale=uk
3	30 Oct. 2019	Генеральний секретар: НАТО пишається тим, що підтримує Україну	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_170400.htm?selectedLocale=uk
4	30 Oct. 2019 - 31 Oct. 2019	Північноатлантична рада прибула до Одеси демонструючи підтримку України з боку НАТО	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_169960.htm?selectedLocale=uk
5	19 Jul. 2019	Кораблі НАТО проводять навчання в Чорному морі	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_168031.htm?selectedLocale=uk
6	28 Mar. 2019	НАТО інтенсифікує наукове співробітництво з Україною	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_165665.htm?selectedLocale=uk
7	04 Apr. 2019	Міністри закордонних справ країн – членів НАТО домовились посилити безпеку Чорноморського регіону	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_165253.htm?selectedLocale=uk
8	01 Apr. 2019	Кораблі НАТО здійснюють візити до України і Грузії	https://mc.nato.int/media-centre/news/2019/nato-ships-visit-odesa
9	19 Mar. 2019	Georgian defence minister attends multinational workshop on Non-Commissioned Officers	https://www.nato.int/cps/en/nato-hq/news_164746.htm

10	18 Mar. 2019	Заява Північноатлантичної ради щодо Криму	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_164656.htm?selectedLocale=uk
11	06 Mar. 2019	Комісія Україна – НАТО обговорила ситуацію в Криму	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_164265.htm?selectedLocale=uk
12	13 Dec. 2018	Генеральний секретар НАТО і Президент Порошенко обговорили події в Азовському морі і навколо нього	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_161117.htm?selectedLocale=uk
13	04 Dec. 2018	Міністри закордонних справ НАТО продемонстрували рішучу підтримку Грузії і України	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_161114.htm?selectedLocale=uk
14	26 Nov. 2018	Прес-конференція Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга після засідання Комісії Україна – НАТО	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/opinions_160789.htm
15	26 Nov. 2018	Телефонна розмова Генерального секретаря НАТО з Президентом Порошенком	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_160780.htm?selectedLocale=uk
16	11 Nov. 2018	Заява речниці НАТО щодо повідомлення про вибори на сході України	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_160237.htm?selectedLocale=uk
17	23 Sep. 2018	Цільовий фонд Україна – НАТО відзначає важливі події на шляху реабілітації поранених військовослужбовців	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_158496.htm?selectedLocale=uk
18	12 Jul. 2018	Генеральний секретар: НАТО твердо стоїть на позиції підтримки України	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_156833.htm?selectedLocale=uk
19	18 Apr. 2018 - 19 Apr. 2018	Візит Військового комітету НАТО до України став потужним сигналом про невпинну підтримку і допомогу	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_153841.htm?selectedLocale=uk
20	03 Apr. 2018	Цільовий фонд НАТО покращує послуги українцям з ампутаціями	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_153514.htm?selectedLocale=uk
21	24 Nov. 2017	Генеральний секретар і Президент Порошенко обговорили співпрацю між НАТО і Україною	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_149214.htm?selectedLocale=uk
22	08 Sep. 2017 - 12 Sep. 2017	НАТО і польський університет удосконалюють військову освіту в Україні за допомогою електронного навчання (e-навчання)	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_147038.htm?selectedLocale=uk
23	10 Jul. 2017	Генеральний секретар: НАТО цінує партнерство з Україною	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_145873.htm?selectedLocale=uk
24	04 Jul. 2017	НАТО поглиблює співробітництво з Україною в галузі науки і заходів, пов'язаних з безпекою	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_145789.htm?selectedLocale=uk
25	22 May. 2017 - 25 May. 2017	Навчання сержантського складу в Україні	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_144596.htm?selectedLocale=uk
26	25 Apr. 2017	Комісія Україна – НАТО обговорила питання реформ в Україні	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_143285.htm?selectedLocale=uk

27	07 Apr. 2017	Заступниця Генерального секретаря НАТО: Україна – цінний партнер НАТО	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_143046.htm?selectedLocale=uk
28	31 Mar. 2017	НАТО і Японія передали Україні реабілітаційний басейн для поранених військовослужбовців	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_142768.htm?selectedLocale=uk
29	12 Dec. 2016 - 15 Dec. 2016	Огляд стану вдосконалення військової освіти в Україні	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_139933.htm?selectedLocale=uk
30	07 Dec. 2016	Прес-конференція Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга після засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/opinions_138760.htm
31	23 Nov. 2016 - 24 Nov. 2016	Військові освітяни обговорюють питання гібридної війни в Україні	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_138733.htm?selectedLocale=uk
32	15 Nov. 2016	Комісія Україна – НАТО обговорила ситуацію на сході України	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_137659.htm?selectedLocale=uk
33	17 Dec. 2015	Генеральний секретар і Президент України обговорили виклики безпеці і питання співпраці між НАТО і Україною	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_126004.htm?selectedLocale=uk
34	21 Sep. 2015 - 22 Sep. 2015	Роль жінок у військовому конфлікті в Україні	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_123557.htm?selectedLocale=uk
35	24 Apr. 2015	Угода між НАТО і Україною прокладає шлях для подальшої технічної співпраці	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_118967.htm?selectedLocale=uk
36	21 Sep. 2015 - 25 Sep. 2015	EADRCC consequence management field exercise in Ukraine	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_118671.htm?selectedLocale=uk
37	20 Mar. 2015	SNMG2 completes operations in the Black Sea	https://www.nato.int/cps/en/nato-hq/news_118349.htm
38	20 Dec. 2014	Удосконалення освіти сержантського складу в Україні	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_116466.htm?selectedLocale=uk
39	25 Jun. 2015	Міністри оборони країн НАТО висловили рішучу підтримку Україні	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_120994.htm?selectedLocale=uk
40	28 May. 2015 -	Remarks by NATO Deputy Secretary General Alexander Vershbow at the Kyiv Security Forum (via Skype)	https://www.nato.int/cps/en/nato-hq/opinions_120180.htm
41	13 May. 2015 -	НАТО рішуче підтримує Україну	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_119420.htm?selectedLocale=uk
42	19 Aug. 2015 -	Заява виконуючої обов'язки речника НАТО щодо ситуації на сході України	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_122159.htm?selectedLocale=uk

43	17 Jul. 2015 -	Україна: невидимі бої Чотири смертельні загрози? Україні сьогодні загрожує не лише війна на сході	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_121852.htm?selectedLocale=uk
44	02 Dec. 2014 -	Поглиблення наукового співробітництва з Україною	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_115418.htm?selectedLocale=uk
45	29 Jan. 2015	Генеральний секретар наголосив на солідарності НАТО з Україною	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_116997.htm?selectedLocale=uk
46	06 Feb. 2015	Генеральний секретар: ситуація в Україні критична, НАТО підтримує зусилля з пошуку миру	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_117319.htm?selectedLocale=uk
47	04 Mar. 2015 -	Кораблі НАТО увійшли в Чорне море для проведення навчань	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_117915.htm?selectedLocale=uk
48	11 Mar. 2015 -	Члени і партнери НАТО обговорили питання кризи в Україні	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_118114.htm?selectedLocale=uk
49	03 Nov. 2014 - 07 Nov. 2014	Допомога з реформування української системи військової освіти	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_114926.htm?selectedLocale=uk

Грузія- НАТО

№	Дата	Заголовок	Посилання
1	04 Oct. 2019	Заступниця Генерального секретаря НАТО відвідала корабель берегової охорони Грузії	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_169370.htm?selectedLocale=uk
2	03 Oct. 2019 - 04 Oct. 2019	Комісія НАТО-Грузія зібралась на засідання в грузинському місті Батумі	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_169321.htm?selectedLocale=uk
3	01 Apr. 2019	Кораблі НАТО здійснюють візити до України і Грузії	https://mc.nato.int/media-centre/news/2019/nato-ships-visit-odesa
4	24 Mar. 2019 - 25 Mar. 2019	Генеральний секретар НАТО спостерігає за навчаннями НАТО-Грузія	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_164844.htm?selectedLocale=uk
5	23 Jan. 2019 -	Генеральний секретар привітав президента Грузії у НАТО	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_162556.htm?selectedLocale=uk
6	04 Dec. 2018	Міністри закордонних справ НАТО продемонстрували рішучу підтримку Грузії і України	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_161114.htm?selectedLocale=uk
7	03 Oct. 2018 -	Міністри оборони країн НАТО зустрілись з Грузією	https://www.nato.int/cps/uk/nato-hq/news_158800.htm?selectedLocale=uk

8	21 Sep. 2018 -	Заступниця Генерального секретаря НАТО відвідує Грузію	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_158255.htm?selectedLocale=uk
9	18 Jul. 2018 -	Генеральний секретар: члени НАТО єдині у своїй підтримці безпеки Грузії	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_157482.htm?selectedLocale=uk
10	12 Jul. 2018 -	Генеральний секретар НАТО і Президент Грузії обговорили питання чорноморської безпеки	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_156838.htm?selectedLocale=uk
11	16 Apr. 2018 - 01 May. 2018	NATO Days in Georgia highlight public diplomacy	https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_155003.htm
12	09 Mar. 2018 -	Генеральний секретар і президент Маргвелашвілі обговорили поглиблення відносин між НАТО і Грузією	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_152714.htm?selectedLocale=uk
13	21 Feb. 2018 - 23 Feb. 2018	Удосконалення гендерної рівності у збройних силах Грузії	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_152461.htm?selectedLocale=uk
14	06 Dec. 2017 -	Міністри НАТО підтвердили свою підтримку Грузії	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_149665.htm?selectedLocale=uk
15	November 2017	NATO successfully finishes clearing unexploded ordnance at site in Georgia	http://www.nspa.nato.int/en/news/news-20171115-4.htm 15
16	29 Aug. 2017	Країни-члени і партнери НАТО допомагають Грузії в боротьбі з великою лісовою пожежею.	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_146559.htm?selectedLocale=uk
17	29 May. 2017	Заступниця Генерального секретаря НАТО виступила перед членами Парламентської асамблеї НАТО в Тбілісі	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_144503.htm?selectedLocale=uk
18	10 Apr. 2017 - 11 Apr. 2017	High-level Public Diplomacy Forum kicks off NATO Week in Georgia	https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_143139.htm
19	02 Mar. 2017 - 03 Mar. 2017	Військовий комітет у Грузії підбиває підсумки виконання Істотного пакета НАТО-Грузія	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_141946.htm?selectedLocale=uk
20	28 Feb. 2017	Заява речниці НАТО Оани Лунгеску щодо подій на адміністративній межі Грузії	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_141873.htm?selectedLocale=uk
21	02 Dec. 2016 -	Joint press point with NATO Secretary General Jens Stoltenberg and the Prime Minister of Georgia, Giorgi Kvirikashvili	https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_138555.htm
22	08 Oct. 2015 -	Міністри оборони вітають розвиток відносин між НАТО і Грузією і обговорюють адаптацію НАТО на тривалу перспективу	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_123705.htm?selectedLocale=uk
23	02 Oct. 2015 -	NATO Liaison Office Georgia marks fifth anniversary	https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_123505.htm

24	22 Jul. 2015 - 	NATO-Georgia Commission discusses state of partnership, welcomes Georgia's reform progress	https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_121864.htm
25	11 May. 2015 -	NATO Secretary General welcomes strengthened partnership with Georgia	https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_119284.htm
26	04 Feb. 2015	Міністри оборони країн НАТО обговорять виконання Плану дій з посилення боєготовності і відносини з Грузією	https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_117187.htm?selectedLocale=uk
27	18 Feb. 2015	Opening remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the joint press point with the Latvian President	https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_117517.htm